

Západočeská univerzita v Plzni
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Osoba blízká

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Pavčina VOSECKÁ
Osobní číslo:	R18M0467P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Osoba blízká
Zadávací katedra:	Katedra občanského práva

Zásady pro vypracování

Úvod

1. Obecně o osobě blízké
2. Explicitně vymezené osoby blízké
3. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném
4. Právnická osoba jako osoba blízká
5. Osoba blízká a relativní neúčinnost
6. Osoba blízká ve zvláštních ustanoveních

Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:
viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Miroslav Kalný, Ph.D.**
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. července 2022

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Osoba blízká“ vypracovala samostatně a že jsem řádně ocitovala veškerou odbornou literaturu a další prameny.“

V Tachově dne 20. 3. 2023

Pavλίna Vosecká

Poděkování

„Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Miroslavu Kalnému Ph.D., za jeho odborné rady, cenné připomínky a zejména pak za ochotu a čas, který mi věnoval v průběhu tvorby. Dále děkuji všem mým blízkým, kteří mi po celou dobu psaní diplomové práce poskytovali podporu.“

Obsah

Úvod.....	1
1 Obecně o osobě blízké	3
1.1 Vývoj ustanovení.....	3
1.2 Současná právní úprava.....	5
1.3 Související pojmy	7
1.4 Exkurz trestní právo	8
2 Explicitně vymezené osoby blízké	10
2.1 Příbuzní v řadě přímé	10
2.1.1 Rodičovství.....	11
2.1.1.1 Určení mateřství	12
2.1.1.2 Institut náhradního mateřství.....	13
2.1.1.3 Určení otcovství	13
2.1.2 Osvojení.....	15
2.2 Sourozenci	17
2.3 Manžel nebo partner	17
2.3.1 Manželství	18
2.3.2 Registrované partnerství.....	20
2.3.3 Bývalí manželé	20
3 Osoby v poměru rodinném nebo obdobném	22
3.1 Poměr rodinný	22
3.1.1 Rodina dle judikatury Ústavního soudu	22
3.1.2 Rodina a občanský zákoník.....	23
3.2 Poměr rodinnému obdobný	24
3.3 Osoby sešvagřené	26
3.3.1 Švagrovství.....	26
3.4 Osoby spolu trvale žijící.....	28
3.5 Domácnost.....	30
4 Právnícká osoba jako osoba blízká.....	32
4.1 Vývoj právní úpravy.....	32
4.2 Současná právní úprava.....	33
4.2.1 Institut převzetí majetku.....	34
4.3 Závěry Nejvyššího soudu	35
4.4 Právní úprava dle insolvenčního zákona	36
4.4.1 Zvýhodňující právní úkon	37
4.4.2 Řízení o odpůrcí žalobě dle insolvenčního zákona	39
4.4.3 Osoba dlužníku blízká a osoba tvořící s dlužníkem koncern	40
5 Osoba blízká a relativní neúčinnost.....	42
5.1 Obecně o relativní neúčinnosti	42

5.2	Odporovatelnost a změna terminologie.....	45
5.3	Skutkové podstaty § 590 odst. 1.....	47
5.3.1	Osoby blízké.....	48
5.4	Existence pohledávky.....	50
5.4.1	Vykonatelná pohledávka.....	51
5.4.2	Výhrada práva.....	53
5.5	Odpůrčí žaloba.....	53
5.6	Osoba, vůči které se lze neúčinnosti dovolat.....	54
6	Osoba blízká v dalších ustanoveních.....	56
6.1	Postmortální ochrana dle § 82 o. z.	56
6.2	Zástupné rozhodování dle § 98 o. z.....	59
6.2.1	Osoby oprávněné k udělení souhlasu.....	60
6.2.2	Dříve vyslovená přání.....	62
6.3	Osoba dítěti společensky blízká dle § 927 o. z.....	62
6.4	Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 o. z.....	63
6.4.1	Usmrcení osoby blízké.....	64
6.4.2	Zvlášť závažné poškození zdraví osoby blízké.....	65
6.4.3	Určení výše náhrady.....	66
	Závěr.....	68
	Resumé.....	70
	Zdroje.....	71

Úvod

Osoba blízká je pojem, který se dostal do povědomí široké veřejnosti zejména v souvislosti s přestupkovým řízením, kdy se lidé snažící se vyhnout sankčnímu postihu za dopravní přestupky „vymlouvali“ na osobu blízkou. Nicméně s pojmem osoby blízké se lze setkat napříč celým právním řádem ČR, a to jak v oblasti práva veřejného, tak i soukromého. Pro účely této diplomové práce je však základem vymezení osoby blízké dle § 22 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“ či „o. z.“).

Cílem této diplomové práce na téma osoba blízká je především podrobně zanalyzovat a popsat pojem osoby blízké z hlediska občanského práva a dále také učinit rozbor právní úpravy tohoto pojmu a instituty s ním související. Práce je systematicky rozdělena do šesti kapitol, které jsou následně rozčleněny na podkapitoly. První kapitola této práce se zabývá vymezením pojmu osoby blízké, a to zejména v historickém kontextu. Tato kapitola si klade za cíl učinit jakési uvedení do dané problematiky a přiblížit vývoj právní úpravy, což má následně přispět ke snadnějšímu pochopení současné právní úpravy, které se věnují následující části diplomové práce.

Druhá kapitola se zabývá skupinou osob blízkých bez dalšího, což znamená, že tyto osoby jsou osobami blízkými bez ohledu na jejich skutečný citový vztah. Záměrem v této kapitole je popsat tyto osoby blízké, mezi které o. z. řadí příbuzné v řadě přímé, sourozence, manžele nebo registrované partnery a současně je důležité vymežit související instituty.

Kapitola č. 3 pak popisuje druhou skupinu osob blízkých, kterou představují jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jež se považují za osoby navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Práce si klade za cíl prozkoumat, za jakých podmínek tyto osoby jsou osobami blízkými a za jakých nikoliv. V této části diplomové práce je dále rovněž pojednáno o třetí skupině osob blízkých, které jsou osobami blízkými na základě vyvratitelné právní domněnky, dle níž se má za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, jež spolu trvale žijí. Úkolem v této části diplomové práce je zjistit, od jakého okamžiku lze tyto osob považovat za osoby blízké.

Ve čtvrté kapitole, nazvané právnícká osoba jako osoba blízká je cílem prozkoumat, v jakých případech může být právnícká osoba osobou blízkou. Pravidlo vymezené tímto odstavcem se obvykle uplatní v souvislosti s právní

úpravou relativní neúčinnosti právních jednání, která provedl dlužník ve prospěch právnické osoby. Nicméně institutu relativní neúčinnosti se podrobněji věnuje kapitola následující. Problematiku relativní neúčinnosti, resp. odporovatelnosti však upravuje také insolvenční zákon, který za předpokladu, že dojde k insolvenčnímu řízení nahrazuje občanský zákoník. Snahou je tedy nastínit rozdíly mezi těmito právními úpravami a učinit tak menší exkurz do oblasti insolvenčního práva.

Účelem páté kapitoly je upřít pozornost na relativní neúčinnost právních jednání, jež dlužník učinil ve prospěch osob blízkých. Relativní neúčinnost je institut, jehož účelem je ochrana věřitele před zkracujícím jednáním dlužníka. Nicméně není možné v jedné kapitole popsat detailně právní úpravu relativní neúčinnosti právního jednání, která představuje obsáhlou a vcelku složitou záležitost, proto bude tato problematika vystihnuta poměrně zešíroka. Mimo to je cílem v této části diplomové práce definovat právní pojmy, které s tímto institutem souvisí a pro pochopení dané problematiky jsou velmi důležité, jako např. vykonatelná pohledávka či odpůřčí žaloba.

Význam vymezení určité osoby jako osoby blízké je vyjádřen v mnoha ustanoveních v o. z. Proto cílem šesté kapitoly je popsat některé instituty, v jejichž případě se aplikují pravidla obsažená v § 22 o. z. V rozsahu této práce není možné všechny podrobit obšírné analýze a snahou této kapitoly je tedy pouze krátce namířit pozornost na postmortální ochranu dle § 82 o. z., zástupné rozhodování dle § 98 o. z., osobě dítěti společensky blízké dle § 927 o. z. a odškodnění sekundárních obětí podle § 2959 o. z. Zvolená ustanovení jsou členěna do podkapitol, podle toho, jak jsou uvedeny v občanském zákoníku za sebou.

V rámci psaní této diplomové práce byly využívány metody studia a analýzy odborné literatury, soudní judikatury, zákonů a důvodové zprávy k občanskému zákoníku. Následně také metoda popisná a v některých částech této práce i metoda komparace, ať už komparace zákoníků nebo komparace názorů autorů komentářové literatury. Tam kde je to vhodné je diplomová práce doplněna o právní názory autorky.

1 Obecně o osobě blízké

Osoba blízká je v českém právu relativně tradičním pojmem. V průběhu vývoje české občanskoprávní úpravy byl tento pojem spojován zejména s právní úpravou odporovatelnosti (resp. relativní neúčinnosti)¹, s níž je vlastně tento pojem spojen již od římského práva, v němž odporovatelnost měla podobu speciální žaloby na ochranu věřitele před jednáním dlužníka (odpůrčí žaloba).² Nicméně pojem osoby blízké se aplikuje i v jiných souvislostech, kterým se tato práce bude následně patřičně věnovat.

1.1 Vývoj ustanovení

Ustanovení vymezující pojem osoby blízké byla již zahrnuta nejen v občanských zákonících z roku 1950 a 1964, ale ve značné míře se vyskytovala i v předpisech z dřívější doby. Osoba blízká byla většinou definována v rámci taxativního výčtu (srov. zejm. čl. I § 35 zák. č. 64/1931 Sb., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnávací a odpůrčí). Bylo však možné se setkat i s vymezením osoby blízké prostřednictvím neurčitého prvku. V § 56 odst. 1 vládního nařízení č. 8/1928 Sb., o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů, byly osoby blízké vymezeny jako osoby, k nimž je nebo byl ten, o nějž jde, v takovém rodinném nebo obdobném poměru, že by újmu jimi utrpěnou pocíťoval jako vlastní újmu.³

Pravidla pro stanovení okruhu osob blízkých, jež byla upravena v rakouských a později také v československých procesních předpisech, byla následně generalizována občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb., (dále jen „OZ 1950“) v § 17 odst. 2.⁴ OZ 1950 usiloval o zavedení jednotného občanskoprávního pojmu osob blízkých a vymezil tento pojem tak, že: *„Osobami někomu blízkými jsou jeho manžel, osoby, které jsou s ním nebo s jeho manželem příbuzné buď v pokolení přímém anebo v pokolení pobočném až do bratrance (sestřenice) včetně, a jiné osoby, které s ním žijí ve společné domácnosti*

¹ MELZER, F. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 298

² HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1-654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 118

³ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 116

⁴ HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1-654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 117-121

jako členové rodiny; poměru příbuzenskému se rovná poměr založený osvojením.“ Z této formulace je zjevné, že zde nastal určitý odklon od konkrétně vymezených poměrů příbuzenství, resp. švagrovství. Pořád však jde o pojem, který je skutkově relativně jasně vymezen znakem soužití ve společné domácnosti jako členové rodiny.⁵ OZ 1950 tak zkombinoval úplný výčet s použitím relativně neurčitých znaků. Co se týká úpravy osoby blízké právnické osobě, tak ta dle Melzera by byla vzhledem k tehdejšímu společensko-politickému vývoji nadbytečná.⁶ Z padesátých let minulého století pak pochází soudní rozhodnutí Rc 120/56, které je aplikovatelné i na současný legislativní stav, konkrétně je zde vysloveno, že: „*Poměr blízkých osob se posuzuje z hlediska jich obou vzájemně: je-li jedna vůči druhé osobou blízkou, platí totéž i o druhé vůči první.*“⁷

Významnou změnu ve způsobu legislativního vymezení rovněž učinil zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, a to tím, že použil relativně neurčitý pojem a upustil tak od jasně vymezeného okruhu osob blízkých, když v § 89 odst. 8 definoval osobu blízkou pro své účely následujícím způsobem: „*(P)říbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťovala jako újmu vlastní.*“⁸

Vymezení pojmu osoby blízké, tak jak ho definoval trestní zákoník z roku 1961, v podstatě převzal i občanský zákoník, zák. č. 40/1964 Sb., (dále jen „obč. zák.“), který tak oproti OZ 1950 toto vymezení výrazně zúžil.⁹ Obč. zák. v původním znění v ustanovení § 116 vymezil osoby blízké dvěma způsoby, prvním způsobem bylo vymezení v závislosti na určitém příbuzenství a druhým pak vymezení v závislosti na jiných vztazích, a sice že „*Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.*“ Přijetím zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o registrovaném partnerství“), došlo k rozšíření okruhu

⁵ MELZER, F. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 300

⁶ Tamtéž s. 300

⁷⁷ HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1-654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 118

⁸ MELZER, F. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 300

⁹ Tamtéž. s. 300

osob blízkých o partnera. V prvním případě tedy byly určité osoby osobami blízkými na základě vymezeného příbuzenského nebo manželského poměru bez dalšího. Ve druhém případě se pak osoby blízké staly osobami blízkými až na základě existujících faktických poměrů.¹⁰

Samotný obč. zák. však pojmu osoby blízké používal velmi zřídka, a to např. při odporovatelnosti dle § 42a odst. 2, při převodech spoluvlastnického podílu dle § 140 či v při vyloučení určitých osob jako svědků u alografické závěti podle § 476f. Nicméně pojem osoby blízké měl v uvedených ustanoveních podstatný význam.¹¹ Jelikož co se týká např. odporovatelnosti, tak odporovat bylo možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými, nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, kdy druhá strana tehdy dlužníkům úmysl zkrátit věřitele i při náležitě pečlivosti nemohla poznat (42a odst. 2 obč. zák.).

1.2 Současná právní úprava

Ustanovení § 116 z obč. zák. se stalo základem pro současnou právní úpravu osoby blízké. Změnou je však systematické zařazení tohoto ustanovení, na rozdíl od úpravy v obč. zák., kdy § 116 byl zařazen v hlavě deváté, která vymezovala některé pojmy, tak ustanovení § 22 o. z. upravující osobu blízkou je umístěno v hlavě druhé o osobách. Je tedy zařazené v části občanského zákoníku, která se týká jak fyzických, tak právnických osob vzhledem k druhému odstavci § 22, který se týká právě osob právnických.¹²

Občanský zákoník vymezuje osobu blízkou dvojím způsobem. První skupinu osob blízkých tvoří osoby, které jsou bez dalšího osobami blízkými z titulu svého blízkého příbuzenství. Druhou skupinou osob blízkých pak představují osoby, mezi kterými musí také existovat určitý objektivní vztah, tedy vztah rodinný nebo obdobný, ale současně musí být prokázáno, že kromě tohoto objektivního vztahu mezi nimi existuje i vztah citový. Z tohoto vymezení je patrné, že osoba

¹⁰ KINDL, M. k § 116 obč. zák. IN: FIALA, J. *Občanský zákoník: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

¹¹ Tamtéž k § 116 obč. zák.

¹² FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 116

právnícká nemůže být osobou blízkou. Občanský zákoník ale některá pravidla, jež se vztahují na osoby blízké, rozšiřuje i na vztah vůči právnícké osobě.¹³ To znamená, že pravidla, která o. z. stanoví mezi osobami blízkými, se použijí také pro vztahy mezi právníckou osobou a členem jejího statutárního orgánu nebo tím, kdo právníckou osobu podstatně ovlivňuje jako její člen nebo na základě dohody či jiné skutečnosti, pokud jde o ochranu třetích osob, omezení převodu majetku, zatížení majetku nebo přenechání majetku k užití jinému.¹⁴

Okruh osob blízkých dle § 22 odst. 1 o. z. (věta první před středníkem) tvoří tedy osoby blízké bez dalšího. Jde o osoby blízké na základě pouhého faktu svého statusového postavení. Osobou blízkou je tak v tomto případě příbuzný v řadě přímé, sourozenec, manžel a partner podle zákona upravujícího registrované partnerství. Jiné osoby jsou považovány za osoby blízké jen za splnění dvou kumulativních podmínek. První podmínkou je, že jde o osoby, jež jsou navzájem v poměru rodinném nebo obdobném, kdy osobami blízkými mohou být i vzdálenější příbuzní, kteří nejsou ani sourozenci, osoby žijící s někým ve společné domácnosti, případně rodiče a ostatní pokrevně příbuzní osvojenec, jejichž příbuzenský vztah k němu osvojením zanikl. Druhou podmínkou, která musí být současně splněna je pak, že by taková osoba újmu, kterou utrpěla jedna z osob blízkých, důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Jestli však osoba bude pocítovat újmu, která byla způsobena jiné osobě jako újmu vlastní, je pouze na uvážení a rozhodnutí soudu, a to na základě okolností a povahy daného případu.¹⁵

Tyto osoby totiž nejsou osobami blízkými ze zákona, proto je u nich potřeba obě podmínky zkoumat. Soud pak musí všechny tyto osoby vyslechnout, stejně tak musí učinit i u osob, které mohou mít o jejich vztahu kvalifikované povědomí. I přesto že je existence citového vztahu subjektivním kritériem, musí se vzít v úvahu i objektivní skutečnosti, v rámci nichž je možné intenzitu vztahu posuzovat. Používá-li zákon termín „újma“, tak nemá na mysli jen újmu na zdraví nebo pouze újmu majetkovou. Pod pojmem „újma“ si lze představit často újmu citovou nebo např. zásah do osobnostního práva dotčeného.¹⁶

¹³ MELZER, F. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 298

¹⁴ BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L.: *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vydání. Olomouc. ANAG: 2013. s. 27-28

¹⁵ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 247-248

¹⁶ HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022 s 117-121

Občanský zákoník také stanovil vyvratitelnou právní domněnku, podle které se má za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí. Je možné však prokázat i opak, tedy že mezi těmito osobami neexistují žádné pozitivní blízké vazby.¹⁷

V občanském zákoníku jsou tedy osoby blízké vymezeny jako osoby fyzické. Důležitost vymezení určité osoby jako osoby blízké se projevuje např. v ustanovení § 62, které se týká jmenování opatrovníka, v případě omezení svéprávnosti, dále ustanovení § 66 odst. 2, které upravuje prohlášení za nezvěstného, § 78 odst. 3 (nároky ze zásahu do jména člověka), § 98 odst. 1, týkající se zástupného souhlasu či v § 2959, který upravuje postmortální ochranu atd. Poměr některých osob k právnické osobě, ve smyslu § 22 odst. 2, je však obdobný poměru osob blízkých, zákon jej tedy spojuje se stejnými důsledky.¹⁸

1.3 Související pojmy

Občanský zákoník ve zvláštní části užívá také pojem „osoby blízké dítěti nebo jeho rodině“ (§ 931 o. z.) a pojem „osoba dítěti blízká“ (§ 962, § 954 o. z.).¹⁹ Dále občanský zákoník užívá např. v § 3 odst. 2 pojem „lidí jemu blízkých“, čímž je však zřejmě myšlen širší okruh osob než osob blízkých ve smyslu § 22. Tento pojem zahrnuje např. přátele, kteří by se podle Hurdíka a Dobrovolné pod definici osoby blízké dle § 22 neřadili.²⁰ Nelze však konstatovat, že by v případě přátelství nemohlo jít o osobu blízkou, jelikož ani Ústavní soud tvrzením ve svém nálezu nevyloučil, že přátelství může být silnější než rodinné vazby. I přestože se jednalo o otázku řešenou ve vztahu k trestnímu řízení, tak má tento nálezný značný přesah do jiných právních odvětví, včetně občanského práva. Ústavní soud svým náleznem tedy uznal, že hluboký přátelský vztah lze zařadit pod definici pojmu osoby blízké, když přímo konstatoval, že: *„je však obecně známou pravdou, že přátelství může v některých případech představovat stejně pevné anebo dokonce i silnější pouto, nežli je tomu u rodinných vztahů. V této souvislosti lze připomenout i známé rčení, podle kterého si nikdo nevybírání vlastní rodinu, nýbrž právě své*

¹⁷ BÍLKOVÁ, J. IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář 1. vydání. Praha: C. H. BECK s. 69

¹⁸ KINDL, M. IN: KINDL, M., ROZEHNAL, M., a kol. Občanský zákoník: praktický komentář. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 35

¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s.37

²⁰ HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s 117-121

*přátele.*²¹ Autorka se však domnívá, že může být pro soudy problematické určit, jestli je mezi přáteli tak silné pouto, že by tyto osoby měly být v postavení osob blízkých. Otázkou pak také zůstává, dle jakých kritérií budou posuzovat, že jsou si kamarádi natolik blízcí, že je lze za osoby blízké považovat. Zároveň ale autorka souhlasí s názorem Ústavního soudu, že přátelství může představovat silnější pouto, než je tomu u rodinných vztahů.

Jde-li o mezinárodní úmluvy, tak je důležité rovněž zmínit pojem osob, mezi kterými jsou rodinná pouta (viz např. čl. 2d Úmluvy o styku s dětmi). Jde o osoby, mezi kterými je vztah jako mezi dítětem a jeho prarodiči nebo sourozenci založen na právu nebo na faktických rodinných vazbách. Zmíněné pojmy mohou mít velký význam v případech, kdy je potřeba upravit poměry nezletilého nesvéprávného dítěte a těchto osob, zejména osobní kontakt nebo rozhodnout o některé z forem náhradní rodinné péče, opatrovnictví či poručenství.²²

Obecná ustanovení týkající se postavení osob blízkých v evropských civilních kodexech nejsou běžná. Pokud se pojem osoby blízké v těchto kodexech vyskytuje, tak je to v souvislosti se specifickými řešenými situacemi, především pak v kontextu s již výše zmíněnou odporovatelností. Např. zákon č. 946/1811 Sb. ř. z., obecný zákoník občanský, používal pojem „blízký příslušník“ pouze v rámci pravidel pro převzetí dluhu.²³

1.4 Exkurz trestní právo

Právní úprava osoby blízké je úpravou obecnou, což znamená, že se použije v případě, že zvláštní předpis nestanoví jinak. Ustanovení § 22 je tedy obecně použitelné mimo právo soukromé, i pro právo veřejné, za předpokladu že pro příslušná odvětví veřejného práva neplatí žádná zvláštní definice.²⁴

Aktuálně se lze s pojmem osoba blízká setkat v celé řadě právních předpisů. Pojem se užívá kromě oblasti práva soukromého, i v oblasti práva veřejného, a to např. v trestním právu, přestupkovém právu a občanském právu procesním.

V případě trestního práva se osobou blízkou „dle § 125 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, (dále jen „TrZ“) rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojitel,

²¹ Nález Ústavního soudu ze dne 09.07.2018 sp. zn. II. ÚS 955/18

²² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 37

²³ HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1-654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 117-121

²⁴ HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1-654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 117-121

osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. TrZ vymezuje okruh osob blízkých podobně jako o. z. Na rozdíl od o. z. výslovně uvádí poměr, který vzniká osvojením. Výslovně pak však nedefinuje osoby sešvagřené a osoby, které spolu trvale žijí. Nicméně dle komentářové literatury lze tyto osoby podřadit pod kategorii jiných osob v poměru rodinném nebo obdobném.²⁵

Osobám blízkým jsou v trestním řízení přiznána některá zvláštní práva. Nejčastěji půjde o právo každého odepřít výpověď, pokud by takovou výpovědí mohli způsobit nebezpečí trestního stíhání sobě nebo dalším osobám blízkým. Právo odepřít výpověď je zakotveno čl 37. odst. 1 v Listině základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

²⁵ FRYŠTÁK, M. § 125 [Osoba blízká]. IN: ŠČERBA, F. a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022

2 Explicitně vymezené osoby blízké

Jak již bylo výše zmíněno, tak podle první části věty první § 22 odst. 1 o. z. je osobou blízkou příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner. Jde o osoby, které jsou osobami blízkými bez dalšího. Z hlediska vymezení osoby blízké je tedy jejich skutečný vzájemný vztah nerozhodný. Nemá tedy význam, jestli tyto osoby žijí společně a jaký k sobě mají citový vztah.²⁶ Zákon však na některých místech v rámci úpravy jednotlivých institutů, především institutů náhradní péče, mezi příbuznými rozlišuje. Občanský zákoník používá pojmy: příbuzní bez bližší specifikace (př. § 954), blízcí příbuzní (př. § 822) a vzdálení příbuzní (§ 927). Lze tedy usuzovat, že za blízké příbuzné se považují takové osoby, mezi kterými zákon zakazuje uzavření manželství, tedy příbuzné v řadě přímé a sourozence. Jde také o osoby, které se zpravidla nejčastěji fakticky ujímají osobní péče o své příbuzné. Také je důležité poznamenat, že zákonodárce v některých ustanoveních nepoužívá pojem příbuzný, ale např. termíny matka, rodič, dítě či předek.²⁷

2.1 Příbuzní v řadě přímé

Příbuznými v řadě přímé se rozumí předci a potomci (ascendenti a descendentí), tedy vzájemně rodiče, děti, prarodiče a vnuci, pravnuci atd. Osoby jsou příbuzné v linii přímé, pochází-li jedna od druhé. O. z. rozlišuje příbuzenství v řadě přímé a vedlejší. V § 772 a 773 o. z. jsou linie a stupně příbuzenství pak podrobně vymezeny.

Osoby příbuzné v přímé linii jsou dle § 22 odst. 1 vždy osobami blízkými, z osob příbuzných ve vedlejší linii jsou jimi pak vždy sourozenci.²⁸ Příbuzenství je v zákoně definováno velmi obecně jako statusový vztah osob založený na pokrevním poutu anebo vzniklý osvojením (§ 771 o. z.), který může vzniknout, ale i zaniknout *ex lege* (ze zákona), nebo rozhodnutím soudu. Aby bylo možné

²⁶ MELZER, F. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013 s. 300

²⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 497-498

²⁸ KINDL, M. IN: KINDL, M., ROZEHNAL, M., a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019 s. 500

mluvit o příbuzenství v širším smyslu, je nutné, aby bylo určeno rodičovství, resp. mateřství a otcovství.²⁹

Příbuzenstvím se rozumí zejména vztah, který je založený na pokrevním poutu. V současné soukromoprávní úpravě není rozhodující, jestli jde o původ manželský nebo nemanželský, relevantní je pouze původ biologický. Příbuzenství pokrevní je přirozené a vychází z faktů biologické reprodukce a vzniká v důsledku zplodění.³⁰ Příbuzenství může vzniknout tedy přirozeně v pravém slova smyslu, přirozeným procesem při souloži, ale také uměle, resp. medicínsky. Proti přirozenému způsobu stojí proces právní, což je proces osvojení, který je zakončený rozhodnutím soudu.³¹ Příbuznými v řadě přímé tak budou i osoby, které nepochází jedna od druhé a jejichž příbuzenství je založeno uměle osvojením.

2.1.1 Rodičovství

Příbuzenské vztahy jsou rovnocenné směrem k oběma rodičům. Zákonná úprava neodlišuje příbuzné ze strany matky, ani ze strany otce a nedělá rozdíly ani v jejich právním postavení.³² Pojem rodičovství má charakterizovat vztah mezi dítětem a jeho rodiči. Dle etymologie pochází slovo rodičovství od slova zrození, rodiče jsou tak osobami, které daly dítěti život, resp. jsou odpovědné za jeho zrození. Původně bylo na rodičovství nahlíženo jako na poměr, který měl rozměr biologický a právní. Postupně však začalo přibývat případů, kdy biologický původ dítěte a právní rodičovství nebylo v souladu, proto také začaly být vnímány jako dvě kategorie samostatné. Příčinou změny chápání je kromě rozvoje umělého oplodnění především rozvoj vědy a možnost geneticky původ bez jakýchkoliv pochybností zjistit.³³

V současné době se místo pojmu biologické rodičovství preferuje označení genetické rodičovství, jelikož způsob oplodnění matky je irrelevantní. Jako právní rodičovství se pak označuje právní poměr mezi dítětem a tím, kdo je právním řádem považovaný za jeho rodiče. Pojem právní rodičovství v sobě zahrnuje jasná pravidla stanovující status dítěte, tedy určí, kdo je dítěti legální matkou a legálním otcem,

²⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015 s. 121

³⁰ ŠÍNOVÁ, R. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 s. 833

³¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015 s. 121

³² ŠÍNOVÁ, R. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 s. 833

³³ Tamtéž s. 848

jejich role a vzájemné postavení. Mimo rodičovství právní a biologické, resp. genetické se ve společnosti dále zkonstruovala kategorie označena jako sociální rodičovství. Jde o situace, kdy jiná osoba, než která je právním nebo genetickým rodičem, fakticky směrem k dítěti vykonává v roli rodiče práva a povinnosti. Zpravidla jde o nového partnera matky, který o dítě pečuje a většinou i vyživuje. Sociální rodič může mít z právního hlediska vůči dítěti postavení osoby blízké nebo osoby dítěti společensky blízké, která má podle ustanovení § 927 o. z. právo na styk s dítětem.³⁴

Dle Burešové se pak pojem „sociální rodičovství“ bude vztahovat i na homosexuální páry, které spolu trvale žijí a jeden partner se stará o děti druhého registrovaného partnera. Burešová dále zaujímá stanovisko, že sociální rodiče mají složité postavení. Jako důvody pak uvádí, že jde o osoby, které na sebe z titulu soužití s právním rodičem berou závazky, které by jim jinak vůbec nevznikly, tím že se dobrovolně podílejí na výchově a výživě dítěte, přitom jim ale chybí titul k tomu, aby za ně mohli právně jednat. Mimo jiné nemohou za dítě rozhodovat a nemají práva na informace stanovená občanským zákoníkem ve smyslu základních rodičovských práv uvedených v ustanovení § 858. Dále také nemůžou požadovat informace o zdravotním stavu, bydlišti nebo vzdělání.³⁵

2.1.1.1 Určení mateřství

Jedná-li se o příbuzenství v přímé linii ze strany matky, tak to bude určeno podle § 775 o. z. tak, že matkou dítěte je žena, která jej porodila. Nezáleží tedy přitom ani na tom, či žena porodí dítě počaté v rámci asistované reprodukce (z ova jiné ženy). Neexistence genetického pouta v tomto případě není relevantní, význam má pouze skutečnost, že dotyčná žena dítě porodila.³⁶ Současná právní úprava týkající se určení mateřství, je vyjádřena jako kogentní norma, od které se nelze odchýlit jednostranně ani smluvně, což je pro statusové věci typické.³⁷ Mateřství znázorňuje základní statusový poměr, který má význam z pohledu celého právního

³⁴ ŠÍNOVÁ, R. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 s. 849

³⁵ BUREŠOVÁ, Kateřina. *Rodičovství a partnerství gayů a leseb v českém právu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2020. s. 75-76

³⁶ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 117

³⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 508

řádu. Mateřský status je pro člověka klíčový, jelikož činí možným dále zakládat otcovství a příbuzenství vůbec.³⁸

2.1.1.2 Institut náhradního mateřství

Výše zmíněné je však v rozporu s institutem náhradního mateřství, který je v některých státech právně upraven. Podstatou je smlouva o tom, že náhradní matka bude nosit dítě pocházející ze zralé vaječné buňky jiné ženy a po porodu bude dítě předáno původkyni ova, která bude následně vystupovat jako matka, a to nejen v rovině sociální, ale jako matka bude uznána rovněž z hlediska práva.³⁹ V občanském zákoníku však kogentnost ustanovení o určení mateřství vylučuje právní závaznost a vynutitelnost smluv, na jejichž základě má dojít ke změně zákonných pravidel o statusovém stavu. I přesto je však v o. z. institut náhradního mateřství na jednom místě zmíněn, konkrétně je to v rámci právní úpravy osvojení: „*Jedná-li se o případ náhradního mateřství, není vyloučeno osvojení mez osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci.*“ (§ 804 o. z.).⁴⁰

Institut náhradního mateřství tedy sebou přináší nejen řadu právních, ale i etických otázek. Z hlediska institutu náhradního mateřství totiž dle Frinty představuje založení právního mateřství nepochybně komplikaci. Nabízí se pak dvě řešení, prvním je osvojení dítěte původkyní ova nebo zvláštní rozhodnutí soudu, na které je při splnění předem daných podmínek právní nárok. Dalšími problematickými otázkami v souvislosti s určením mateřství jsou pak zejména babyboxy a utajené porody.⁴¹

2.1.1.3 Určení otcovství

Otcovství je vedle mateřství rovněž základním statusovým poměrem a stejně jako mateřství je významné pro určování příbuzenství a rodinný život vůbec. Právní úprava otcovství se zakládá na třech tradičních právních

³⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015 s. 127

³⁹ FRINTA, O. Určování rodičovství – aktuální otázky. In: RADOVANOVÁ, S. a kolektiv. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 47

⁴⁰ ZUKLÍNOVÁ, M. DVORÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol.: *Občanské právo hmotné*. Svazek 2. Díl druhý: *Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016 s. 74

⁴¹ FRINTA, O. Určování rodičovství – aktuální otázky. In: RADOVANOVÁ, S. a kolektiv. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015 s. 47-45

domněnkách, jež vycházejí z pravděpodobnosti a jsou vyvratitelné (§ 776 až 793 o. z.). Podle § 776 o. z. vychází první domněnka určování otcovství ze statusového poměru. V tomto případě se za otce považuje manžel matky, pokud se dítě narodilo do manželství nebo třístého dne po jeho zániku. Druhá domněnka otcovství stojí na autonomii vůle rodičů a jejich rovnosti (§ 779 o. z.). Třetí domněnka je pak založena na souloži v rozhodné době (§ 783 o. z.), je však i možné zjistit dle genetických testů toho, kdo dítě zplodil. Určení rodičovství je pro dítě zcela zásadní, jelikož prostřednictvím svých rodičů se dítě stává příbuzným se svými prarodiči, sourozenci a dalšími příbuznými.⁴²

Případná neexistence genetického pouta bude nerozhodná, protože např. otcovství které je určené souhlasným prohlášením, je v rozporu s biologickou realitou. Otcovství tak prohlašuje muž, který jím biologicky není.⁴³ Z toho vyplývá, že příbuzní v řadě přímé jsou i osoby, které nepocházejí jedna od druhé, např. v případě, kdy muži svědčí domněnka otcovství, avšak jeho otcovství nebylo řádně popřeno. Na druhou stranu není příbuzný v řadě přímé muž, který i přestože je genetickým otcem dítěte, avšak otcovství jiného muže nebylo popřeno, může být však osobou blízkou podle druhé části věty první (§ 22 o. z.).⁴⁴

V případě otce tedy nemusí být sám akt zplození pro založení příbuzenského poměru z hlediska právního dostačující. Můžou naopak nastat situace, kdy biologický otec dítěte není za příbuzného v právním slova smyslu vůbec považován.⁴⁵ V této souvislosti rovněž vyvstávají otázky týkající se práv putativního otce. Jde o situaci, kdy muž, který se cítí být otcem, může podat návrh, aby otcovství určil soud, a to i proti vůli matky, resp. dítěte (783 odst. 1 o. z.). Muž však může takto učinit pouze v případě, kdy není otcovství určeno. Pokud dítě již má právního otce, který však není otcem biologickým, tak je ochrana práv putativního otce velice slabá.⁴⁶

Může se však zdát, že domněnky určení otcovství jsou s příchodem DNA diagnostiky již překonané. Nicméně dle Frinty tomu tak není, jelikož bylo

⁴² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015 s. 135

⁴³ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 117

⁴⁴ MELZER, F. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013 s. 300

⁴⁵ ŠÍNOVÁ, R. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 s. 833

⁴⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 499

přesvědčivě dokázáno, že založení filiace na systému domněnek v případě otcovství manžela matky je hodnotově konzistentní s morálním i právním požadavkem vzájemné manželské věrnosti a že je vedle toho také efektivnější a hospodárnější.⁴⁷

2.1.2 Osvojení

Příbuzenství tedy může být založeno na pokrevním poutu, ale může rovněž vzniknout osvojením, příbuznými v řadě přímé tedy budou i osoby, jejichž příbuzenství je založeno uměle, tedy osvojením.⁴⁸ Osvojením se napodobuje biologické rodičovství a to tak, že rozhodnutím soudu se osvojenec, bez ohledu na to, jestli dosud právně známé rodiče měl či neměl, stává potomkem v prvním stupni. Osvojení je institutem, jehož prostřednictvím lze právní fikcí nahradit nejen biologické rodičovství, ale i příbuzenství vůbec.⁴⁹ Z toho důvodu, že osvojením vzniká rovněž příbuzenský vztah, je pochopitelné, že i osvojené dítě je vůči osvojiteli příbuzným v řadě přímé, tím pádem i osobou blízkou. Z toho plyne, že osvojené dítě je také descendentem rodičů osvojitele, a i ve vztahu k nim osobou blízkou.⁵⁰ Podle § 832 odst. 1 o. z. má dítě, které bylo společně osvojeno manžely, nebo manželem svého rodiče, postavení společného dítěte, jinak má postavení dítěte osvojitele.

Osvojením se rozumí přijetí cizího dítěte či zletilého člověka za vlastního, a to s právními důsledky, jež jsou s tímto institutem spojeny.⁵¹ Osvojení je především změnou statusovou, která má význam pro celý právní řád. V občanském zákoníku se institutu osvojení věnují § 794 a násl. v části druhé, v souvislosti s úpravou rodinného práva. V důvodové zprávě je podotknuto, že institut osvojení nemá být výhradně považován za formu náhradní rodinné péče. Je to z toho důvodu, že je zohledňována skutečnost, že v mnoho případech se jedná o osvojení nepravé, tedy o osvojení dítěte manželem rodiče.⁵² Podle § 833 odst. 2 o. z. v případě, že je osvojitelem manžel jednoho z rodičů dítěte, nedotýká se osvojení práv

⁴⁷ FRINTA, O. Určování rodičovství – aktuální otázky. In: RADOVANOVÁ, S. a kolektiv. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 60

⁴⁸ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 117

⁴⁹ ZUKLÍNOVÁ, M. DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol.: *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016 s. 89

⁵⁰ HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s 117-121

⁵¹ HANUŠ, D. Společenská a právní problematika osvojení v současnosti. In: RADOVANOVÁ, S. a kolektiv. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 64

⁵² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012

a povinností vyplývajících z poměru mezi osvojencem a tímto rodičem a jeho příbuznými.

Dle ustanovení § 833 odst. 1 o. z. osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, následkem pak je, že tyto osoby vůči sobě ztrácejí postavení osob blízkých a osvojenec naopak získává postavení dítěte osvojitele, a tedy také postavení osoby blízké. Nelze však ani vyloučit, že osvojené dítě bude vůči svým biologickým rodičům v postavení osoby blízké, půjde např. o výjimečné případy, kdy dítě si své původní rodiče pamatuje a dál s nimi zůstává v úzkém kontaktu. Zákon taktéž stanoví, že osvojení má rovněž následky vůči dítěti osvojence, je-li osvojenec již rodičem. Pak dochází k osvojení více osob, a to na místo dcery a syna, ale také na místo vnuka nebo vnučky (§ 834 o. z.).⁵³ Zrušením osvojení však dle § 841 o. z. vztah vzniklý osvojením zaniká a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Paradoxně tak může být pak v postavení osoby blízké někdo, kdo o dítě nejevil, resp. nejeví zájem.

Specifická situace pak nastává v případě osvojení zletilého, které může existovat ve dvou podobách, a to buď jako osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého dle § 847 o. z., nebo jako osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého (§ 848, 849). Co se týče osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, tak proti obecné úpravě osvojení platí následující výjimky. První výjimkou je, že osvojenci a jeho potomkům nevzniká osvojením příbuzenský poměr vůči členům rodiny osvojitele. Druhou výjimkou je, že osvojitel nenabývá osvojením žádných majetkových práv vůči osvojenci a jeho potomkům. Třetí výjimkou je, že osvojenec a jeho potomci nepozbývají osvojením práv ve vlastní rodině.⁵⁴

Dle Melzera lze následky osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého formulovat tak, že mezi osvojencem a jeho potomky na straně jedné a osvojitelem na straně druhé vzniká příbuzenský vztah v linii přímé. To, že osvojitel nenabývá žádných majetkových práv, nebrání vzniku příbuzenství jako statusového poměru. Osvojenec a osvojitel jsou i při osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, osobami blízkými jako příbuzní v řadě přímé.⁵⁵ U osvojení zletilého však má osvojení právní následky pro osvojence a jeho potomky, pokud se narodili později.

⁵³ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 117

⁵⁴ MELZER, F. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013 s. 301

⁵⁵ Tamtéž s. 301

Pro dříve narozené potomky osvojenice má osvojení právní následky, jen v případě, že dali k osvojení souhlas (§ 852 o. z.).

2.2 Sourozenci

Sourozenec je osoba příbuzná ve druhém stupni linie vedlejší (§ 772 odst. 2 ve spojení s § 773 o. z.). Také zde je nerozhodné, jestli jde o příbuzenství založené pokrevně či uměle. Sourozenci mohou být plnorodí nebo polorodí.⁵⁶ Plnorodí sourozenci jsou ti, kteří mají oba společné rodiče, polorodí sourozenci pak ti, kteří mají jen jednoho společného rodiče. Z hlediska postavení sourozenců jako osob blízkých je však toto rozlišování právně irrelevantní. Osobami blízkými jsou si jak sourozenci plnorodí, tak sourozenci polorodí. Co se pak týká osob, které jsou označovány jako sourozenci nevlastní (tzv. sociální sourozenectví), např. když si manželé přivedou do manželství děti z předchozí svazků, tak nejde o sourozence ve smyslu § 771 a násl., a proto nemohou být posuzovány jako osoby blízké dle § 22 odst. 1 první části. Dle Frinty však s největší pravděpodobností půjde o osoby blízké podle druhého vymezení § 22 odst. 1, tedy osoby v poměru rodinném nebo obdobném.⁵⁷ Aby i nevlastní sourozenci byli v postavení osob blízkých považuje autorka za nutné, protože mezi nevlastními sourozenci může vzniknout velmi silné citové pouto, které může být někdy i silnější a pevnější než mezi sourozenci plnorodými.

2.3 Manžel nebo partner

Osobami blízkými bez dalšího jsou rovněž manžel a partner dle zákona o registrovaném partnerství (dále jen „partner“). Tento poměr existuje i v případě uzavření neplatného manželství, pokud nebylo prohlášeno za neplatné. To samé pak platí v případě neplatného partnerství.⁵⁸ Manželství se prohlásí za neplatné, pokud nebudou splněny zákonné předpoklady, soud tak manželství prohlásí za neplatné např. z důvodu blízkého příbuzenství.⁵⁹ Mezi další zákonné překážky manželství patří nedostatečná svéprávnost, stávající vázanost v jiném statusovém

⁵⁶ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 117

⁵⁷ Tamtéž s. 118

⁵⁸ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013 s. 301

⁵⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015 s. 43

vztahu a stávající vztah náhradního rodičovství. Překážka příbuzenství je pak, na rozdíl od ostatních, překážkou trvalou, neodstranitelnou. Manželství nemohou uzavřít ani osoby, jejichž biologické příbuzenství bylo zrušeno osvojením, ale ani osoby jejichž příbuzenství osvojením vzniklo.⁶⁰

Dokud však není manželství prohlášeno za neplatné, považuje se za platné (§ 681). Z toho vyplývá, že i manželé z manželství trpícího vadou, pro které jej lze prohlásit za neplatné, jak již bylo výše zmíněno, jsou stále v postavení osob blízkých, a to do doby, dokud rozsudek o neplatnosti manželství nenabude právní moci. V případě manželství zdánlivého, tedy v případě, že k uzavření manželství vůbec nedošlo, tyto osoby v postavení osob blízkých nejsou. Není možné však vyloučit, že tyto osoby vůči sobě mohou být v postavení osob blízkých z jiného důvodu, např. proto, že spolu trvale žijí. Zákon o registrovaném partnerství rovněž upravuje instituty neplatnosti a neexistence partnerství. V souvislosti s institutem osoby blízké lze odkázat na výklad uvedený výše týkající se neplatného a zdánlivého manželství.⁶¹

2.3.1 Manželství

Manželem se rozumí muž, který vstoupil do trvalého svazku se ženou vzniklého způsobem, který stanoví občanský zákoník, nebo také žena, která vstoupila do trvalého svazku s mužem, který vznikl způsobem, který stanoví zákon. (§ 655 o. z.).⁶² Manželství vzniká kladnou odpovědí obou snoubenců na otázku oddávajícího, zda spolu chtějí vstoupit do manželství (§ 659 o. z.). Od tohoto okamžiku se pak manželé stávají osobami blízkými a jsou jimi po celou dobu trvání manželství. Manželství zaniká jen z důvodů stanovených zákonem, a to smrtí jednoho z manželů, prohlášením manžela za mrtvého, rozvodem, či změnou pohlaví jednoho z manželů. Co se pak týká prohlášení jednoho z manželů za mrtvého, tak je v rozsudku, kterým se člověk prohlašuje za mrtvého, určen den, který platí za den smrti člověka, případně den, který neznámý pravděpodobně nepřežil.⁶³

⁶⁰ ZUKLÍNOVÁ, M. DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., FIALA, J. a kol.: *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016 s. 28-29

⁶¹ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář.* Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 118

⁶² HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654).* Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022 s 117-121

⁶³ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář.* Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 118

Občanský zákoník obsahuje pouze demonstrativní výčet důvodů vzniku a existence manželství, jelikož není možné předložit všechny myslitelné motivace pro vstup do něj. Hlavním účelem manželství dle o. z. je tedy založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. Oproti zákonu o rodině, zák. č. 210/1998 Sb., občanský zákoník k účelu manželství přidal vzájemnou podporu a pomoc. Jde o účel definovaný natolik relativně neurčitými pojmy, aby mohly být považovány za smysl většiny manželství včetně těch, která jako hlavní účel nesledují založení rodiny a řádnou výchovu dětí.⁶⁴ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku sama výslovně uvádí, že: „*Ani zákon nemůže mít a nemá sílu nařizovat v době vzrůstajícího počtu neplodných mužů a žen plození a výchovu dětí jako naplňování účelu manželství.*“⁶⁵ Proto také není možné dále založení rodiny charakterizovat jako jediný možný účel manželství, jelikož by konečným důsledku taková právní úprava mohla vést až k diskriminačním závěrům.⁶⁶

Manželství je občanským zákoníkem určeno jen pro osoby rozdílného pohlaví, tedy pro muže a ženu, čímž se odlišují od jiných zahraničních úprav, které umožňují uzavřít manželství dvěma osobám nehledě na pohlaví (např. Nizozemsko, Francie, Belgie či nově Slovinsko).⁶⁷

Občanský zákoník v § 3020 stanoví, že ustanovení částí první, třetí a čtvrté o manželství a o právech a povinnostech manželů platí obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů. Znamená to tedy, že na registrované partnerství dopadá pouze obecná část o. z. a pak také části o absolutních a relativních majetkových právech. Ve vztahu k registrovanému partnerství se tak neaplikují ustanovení o. z., které upravují např. rodinná práva nebo osvojení.

Autorka se domnívá, že současná právní úprava je diskriminační, v dnešní době už dávno překonaná, a že každý člověk by měl mít stejná práva a možnosti, včetně práva na manželství a založení rodiny bez ohledu na sexuální orientaci. Proto by se mělo legalizovat stejnopohlavní manželství i v České republice, nebo prozatím alespoň postavit práva registrovaných partnerů naroveň s právy manželů.

⁶⁴ SLOVÁČEK, M. IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář 1. vydání. Praha: C. H. BECK s. 693

⁶⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012

⁶⁶ ŠÍNOVÁ, R. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 s. 5

⁶⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 3

2.3.2 Registrované partnerství

Od manželství je tedy nutné odlišit vztah dvou osob stejného pohlaví, který je v České republice označován jako registrované partnerství (dále jen „partnerství“). Právně byl vztah mezi osobami stejného pohlaví upraven zákonem o registrovaném partnerství.⁶⁸ Po přijetí zákona o registrovaném partnerství v roce 2006 došlo k novele ustanovení § 116 obč. zák. tak, že mezi osoby blízké byl doplněn i registrovaný partner, resp. partnerka.⁶⁹ Pokud pak jde o Evropskou unii, tak evropská judikatura ESLP bere v úvahu národní legislativy a jejich vývoj, ale vychází ze skutečnosti, že evropský konsenzus ve věci manželství téhož pohlaví nebyl prozatím dosažen. V současné době interpretuje EÚLP širěji než dříve, zejména za situace, kdy je manželství umožněno osobám bez ohledu na pohlaví právním řádem členského státu (viz věc *Schalk and Kopf v. Austria*, č. 30141/04).⁷⁰

Partner je tedy osoba, která vstoupila do trvalého společenství s osobou stejného pohlaví způsobem stanoveným zákonem o registrovaném partnerství. Partnerství vzniká souhlasným svobodným a úplným prohlášením dvou osob stejného pohlaví o tom, že spolu vstupují do partnerství (§ 2 zák. o registrovaném partnerství), od tohoto okamžiku jsou pak partneři v postavení osob blízkých. Obdobně jako v případě manželství jsou partneři po celou dobu trvání partnerství v postavení osob blízkých. Partnerství zaniká smrtí jednoho z partnerů nebo prohlášením partnera za mrtvého, či rozhodnutím soudu o zrušení partnerství.⁷¹

2.3.3 Bývalí manželé

Vzhledem k tomu, že někteří manželé žili společně v dlouhodobém svazku, ze kterého např. mají i děti si autorka pokládá otázku, zda i bývalí manželé mohou být vůči sobě navzájem v postavení osob blízkých. Ne vždy se totiž bývalí manželé rozcházejí ve zlém, proto se lze také domnívat, že např. i kvůli společné minulosti

⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 3

⁶⁹ BUREŠOVÁ, K., *Rodičovství a partnerství gayů a leseb v českém právu*. 1. vydání. Praha. Sociologický ústav AV ČR, 2020. s.19

⁷⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 3

⁷¹ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 118

mohou být vůči sobě osobami blízkými. K této otázce se Nejvyšší soud vyjádřil následovně: „bývalí manželé (ti, jejichž manželství zaniklo rozvodem) mohou být osobami blízkými, jen jestliže jsou osobami v poměru obdobném poměru rodinnému a jestliže by újmu, kterou utrpěl jeden z nich, druhý důvodně pociťoval jako újmu vlastní; újmu, kterou utrpí jedna osoba, pociťuje druhá osoba důvodně jako újmu vlastní nejen proto, že jsou (navzájem) v poměru rodinném nebo obdobném, ale, vždy jen tehdy, je-li jejich vzájemný vztah zejména po stránce citové natolik intenzivní, že každý z nich považuje za „svoji“ (osobně se ho dotýká) každou újmu, která by se přihodila tomu druhému; při splnění této podmínky mají jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném postavení osob sobě blízkých bez ohledu na to, zda žijí ve společné domácnosti; zda o splnění této podmínky v konkrétním případě půjde či nikoliv, soud posuzuje podle okolností konkrétního případu; k otázce, kdo nese břemeno tvrzení a důkazní břemeno o tom, zda osoba dlužníkovi blízká nemohla úmysl dlužníka zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti poznat.“⁷²

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2394/2018

3 Osoby v poměru rodinném nebo obdobném

Osoby v poměru rodinném nebo obdobném se považují za osoby blízké jen v případě, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Pokud je pro posouzení určité skutečnosti právně významné, jestli osoby vůči sobě v postavení osob blízkých jsou nebo naopak nejsou, je potřeba zkoumat jejich vzájemný poměr právě k okamžiku rozhodnému pro posuzovanou skutečnost. Rozhodný je stav v době, kdy mezi osobami došlo k právnímu jednání, o němž jde.⁷³ Důkazní břemeno ohledně prokázání kvality vztahu nese osoba, která ze svého postavení osoby blízké vyvozuje příznivé právní následky.⁷⁴

3.1 Poměr rodinný

Poměr rodinný o. z. blíže nespecifikuje. Dle Frinty je třeba pod výrazem poměr rodinný chápat, v návaznosti na úpravu § 116 obč. zák. poměr příbuzenský, ať už založený na pokrevním poutu nebo vzniklý osvojením. Za osoby blízké se budou považovat osoby příbuzné od třetího stupně vedlejší line. Bude se tedy jednat o vzájemný vztah strýce/tety a synovce/neteře, bratranců a sestřenic atd.⁷⁵ Právní otázku, za jakých podmínek mohou být strýc a synovec osobami sobě navzájem blízkými vyřešil Nejvyšší soud ve svém rozsudku, kdy judikoval, že je nutné, aby se soudy zabývaly úrovní jejich skutečných vzájemných vztahů v době právního jednání. Aby mohli být strýc a synovec osobami navzájem blízkými ve smyslu ustanovení § 116 obč. zák., tak to lze jen za předpokladu, že v době právního jednání by újma, kterou utrpěl strýc, byla synovcem důvodně pociťována jako jeho vlastní.⁷⁶

3.1.1 Rodina dle judikatury Ústavního soudu

„Jak ustanovení čl. 10 odst. 2 Listiny, tak ustanovení čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, hovoří v obecné rovině o ochraně rodinného života, resp. respektu k rodinnému životu, aniž by však v právních pojmech

⁷³ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. s. 119

⁷⁴ HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 119

⁷⁵ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 119

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2013 sp. zn. 21 Cdo 808/2012

vymezovaly, co rozumí pojmem rodinný život. Při interpretaci těchto ustanovení je proto třeba vycházet z faktu, že rodina představuje primárně biologickou vazbu, pak sociální institut, který je teprve následně anticipován právní úpravou. Při výkladu těchto pojmů je proto třeba zohledňovat biologickou vazbu a pak i sociální realitu rodiny a rodinného života, která ovšem v posledním století prošla zásadními proměnami od širší příbuzenské rodiny (rodiče, jejich ženatí synové a jejich ženy a děti) po tzv. nukleární manželskou rodinu (manželské soužití muže, ženy a dětí). Rodina představuje společenství blízkých osob, mezi nimiž existují úzké vazby příbuzenské, psychosociální, emoční, ekonomické a další. Ačkoliv tedy v rovině sociální reality je pojem rodiny velmi proměnlivý (jak uvedeno shora sociální realita rodiny prochází postupnými změnami a pod jejich vlivem se stále zdatněji rozměňuje i tradiční evropské pojetí rodiny a těmto proměnám nutně podléhá také právní regulace rodiny a rodinného života), nelze přesto přehlížet, že základem rodinných vazeb je tradičně právě biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny.⁷⁷

V dalším nálezu se pak Ústavní soud vyslovil tak, že: „Pojem „rodina“ chápe Ústavní soud primárně nikoliv jako jakýsi umělý sociální konstrukt, nýbrž především jako konstrukt biologický, založený na pokrevním příbuzenství osob, které spolu žijí, případně jako vztah nepříbuzenský, který vztah biologický napodobuje.“⁷⁸

3.1.2 Rodina a občanský zákoník

Pojem rodina občanský zákoník vůbec nedefinuje. Důvodem absence pojmu rodiny v občanském zákoníku je to, že rodina sama o sobě není nositelem subjektivních práv a povinností. Dalším důvodem je pak tvrzení, že rodinu a rodinný život je třeba chápat daleko obsáhleji, především ve vazbě na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.⁷⁹ Pojetí rodiny v občanském zákoníku zdůrazňuje vztah rodičů a dětí při detailní úpravě jejich vzájemných práv a povinností. Rodinu vytvářejí i děti žijící s nesezdanými rodiči, které jsou však ve vztahu mezi sebou považovány v o. z. za osoby blízké (dle § 22 odst. 1 věta první

⁷⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/2006

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15

⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015 s. 45

a druhá), jejich společné soužití však nevytváří švagrovství jako vztah mezi jedním z nich a pokrevními příbuznými druhého (§774 o. z.).⁸⁰

Občanský zákoník přiznává zvláštní ochranu manželství a rodině založené manželstvím, jež spočívá zejména ve výslovné zákonné úpravě a tímto v odlišení od jiných druhů soužití (§ 3 odst. 2 písm. b). Účelem této úpravy je především zakotvení manželské solidarity, ochrana rodiny nebo slabšího člena rodiny. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod však přiznává ochranu rodinného života i neformálním svazkům (čl. 8 EÚLP). Předpokladem je vždy existence rodiny jako faktického stavu, tedy skutečné blízké osobní vazby.⁸¹ Pro účely vymezení osoby blízké je pojem rodiny užíván v širším slova smyslu. Rodině v užším smyslu odpovídá skupina explicitně vymezených osob blízkých. U členů širší rodiny jsou osobami blízkými jen osoby, u nichž je prokázána existence určitého citového vztahu mezi nimi.⁸²

3.2 Poměr rodinnému obdobný

Poměr rodinnému obdobný, stejně jako poměr rodinný, není občanským zákoníkem definován. Lze však obecně vymežit, že jde o poměr, který sice není rodinný, ale vykazuje prvky obdobné poměru rodinnému. Jedním z takových prvků bude především soužití dvou (či více) osob, jejichž vztah bude vykazovat určitou kvalitu, trvalost, stálost či vzájemnou sounáležitost. Intenzitu těchto aspektů je však nutné posuzovat individuálně v každém konkrétním případě. Poměr obdobný rodinnému může být založen na základě faktického soužití či může být spojen s určitým právním nebo jiným poměrem, který však nezakládá pouto rodinné.⁸³

Faktické soužití bude nejčastěji založeno na soužití osob, které nejsou sezdány, ale žijí spolu jako kdyby manželé byli a mají tedy spolu intimní život. Nejčastěji pak takové soužití bude označováno jako soužití druha a družky, může jít však i o soužití dvou osob stejného pohlaví, které nejsou registrovanými partnery. Postačí totiž, aby tyto osoby prokázaly, že spolu žijí, a to trvale. Pak se totiž podle poslední věty ustanovení § 22 odst. 1 o. z. bude mít za to, že jsou osobami blízkými

⁸⁰ SLOVÁČEK, M. IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář* 1. vydání. Praha: C. H. BECK s. 693

⁸¹ WESTPHALOVÁ, L., *Vztahy mezi manželé*. In: ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O. a kolektiv: *Manželství*. Praha: Leges, 2014

⁸² MELZER, F. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013 s. 302

⁸³ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 119

a nebude potřeba prokazovat, že mezi nimi existuje poměr rodinnému obdobný. Podle Frinty však nelze vyloučit, že poměr obdobný rodinnému bude existovat i tam, kde nebude dán prvek trvalého soužití.⁸⁴ Dle Melzera pak není ani nezbytně nutné, aby intimní život mezi druhem a družkou byl monogamní a je toho názoru, že i milenec sezdané osoby může být osobou blízkou.⁸⁵ Byť takový milenecký vztah nevykazuje znaky, které jsou pro rodinu typické, tak autorka souhlasí s Melzerem a domnívá se, že i milenci by měli v některých případech být posuzováni jako osoby blízké. Nicméně určitě vždy budou muset být prozkoumány okolnosti každého konkrétního případu. Někdy totiž může být citový vztah milenců velmi intenzivní, je však jasné, že to neplatí výlučně.

V případě poměru obdobnému rodinnému, který je založen právním poměrem, jímž se však nezakládá pouto příbuzenské, lze uvést řadu situací, kdy se o takový poměr jedná. Půjde především o situace, kdy se na péči o dítě a jeho výchově kromě rodiče podílí i osoba, jež žije s dítětem v jedné domácnosti, bez ohledu na to, jestli se jedná o manžela, partnera nebo druha, resp. družku rodiče dítěte.⁸⁶ Dále pak půjde o poměr dítěte a budoucího osvojitele při předadopční péči (§ 823 a násl. o. z.), vztah mezi poručencem a poručníkem (§ 928 a násl. o. z.), vztah mezi dítětem a pěstounem (§ 958 a násl. o. z.), či případně osobou, které bylo dítě svěřeno do péče (§ 953 a násl. o. z.), nebo opatrovance a opatrovníka (§ 465 a násl. o. z.) atd.

Existence rodinného nebo obdobného poměru však ještě neznamená, že se tyto určité osoby mohou považovat za osoby blízké. Jak již bylo zmíněno, zákonem je zde stanovena podmínka, že újma, kterou utrpěla jedna osoba, druhá musí důvodně pociťovat jako újmu vlastní. Vztah mezi výše uvedenými osobami tedy nemůže být pouze formální, ale musí vykazovat určitou kvalitu. K zamyšlení pak může být, jestli je zde potřeba existence citového vztahu mezi osobami navzájem nebo jestli postačí vztah jednostranný.⁸⁷

Ze zákona to není jasně patrné, jestli tento vztah musí být vzájemný, či jestli postačuje jen jednostranný, při kterém by jedna osoba byla vůči té druhé lhostejná. Dle Melzera dikce ustanovení § 22 o. z. spíše směřuje k závěru, že postačuje

⁸⁴ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 119

⁸⁵ MELZER, F. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013 s. 303

⁸⁶ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 119

⁸⁷ MELZER, F. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013 s. 303

jednostranný vztah (argumentuje tím, že postačí, že „jedna z nich“ pociťuje tuto újmu jako újmu vlastní).⁸⁸ Nicméně již dříve však k této otázce NS vyslovil, že: „za vztah obdobný poměru rodinnému lze považovat zejména vztah švagrovský (tj vztah manžela k příbuzným druhého manžela), vztah manžela k dítěti druhého manžela, jakož i vztah druha a družky. V těchto případech je však podmínkou, aby kvalita a intenzita skutečných vzájemných vztahů osob byla taková, že by újma vzniklá jedné z těchto osob byla druhou z nich důvodně pociťována jako její vlastní újma; tento stav přitom musí být dán u obou osob navzájem (nestačí, pociťuje-li důvodně újmu jedné z těchto osob druhá z nich jako újmu vlastní, aniž by tomu tak bylo i obráceně). Za splnění této podmínky mají jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném postavení osob sobě navzájem blízkých bez ohledu na to, zda žijí ve společné domácnosti.“⁸⁹ Dle autorky si však zcela určitě lze představit řadu situací, kdy jedna osoba bude pociťovat újmu druhé osoby jako újmu vlastní, opačným směrem to však tak být nemusí. Může jít např. o situaci s výše zmíněnými bývalými manžely, kdy jeden z manželů způsobil rozvrat manželství, avšak ke druhému manželovi má stále silné pouto, z druhé strany zde však může existovat spíše nenávist či lhostejnost.

3.3 Osoby sešvagřené

Již v první kapitole diplomové práce bylo zmíněno, že občanský zákoník stanovil vyvratitelnou právní domněnku, dle které se má za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené, nebo osoby spolu trvale žijící. Tato část ustanovení je však konstruovaná jako vyvratitelná právní domněnka – „má se za to“, je tedy možné prokázat opak. Lze prokázat, že v konkrétním případě osoby sešvagřené osobami blízkými nejsou nebo jimi být přestaly. Bude se tedy prokazovat, že i přestože jsou určité osoby sešvagřeny, újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně nepociťovala jako újmu vlastní, a proto nejsou osobami blízkými.⁹⁰

3.3.1 Švagrovství

Švagrovství (§ 774 o. z.) je vedle příbuzenství a manželství, resp. partnerství, právně relevantním druhem poměru mezi dvěma osobami. Jde

⁸⁸ MELZER, F. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013 s. 303

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2013 sp. zn. 21 Cdo 808/2012

⁹⁰ FRINTA, O. k § 22 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer*

o poměr, který vznikne uzavřením manželství (nikoli však uzavřením registrovaného partnerství) mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela. Švagrovství je tedy právní poměr mezi manželem a příbuzným druhého manžela a v souvislosti s tím se sešvagřené osoby dle zákona považují za osoby blízké. Je důležité zmínit, že švagrovství zahrnuje vztahy manžela k rodičům druhého manžela (tchán a tchyně) a vztahy k sourozenci manžela (švagr, švagrová), ne však už k manželu sourozence manžela, i přestože ve společnosti jsou obecně tyto osoby jako švagr a švagrová označovány. Dále je třeba zdůraznit, že švagrovství není překážkou uzavření manželství.⁹¹

Pro určení linií a stupňů švagrovství platí to samé, co pro určení linií a stupňů příbuzenství. V jaké linii a v jakém stupni je někdo příbuzný s jedním manželem, v takové linii a v takovém stupni je sešvagřen s druhým manželem. Například pokud má Petr bratra Jana, je jeho manželka Alena s Janem sešvagřena v linii vedlejší ve druhém stupni. Jestliže má Petr matku Věru, je Petrova manželka Alena sešvagřena s jeho matkou Věrou v linii přímé v prvním stupni, tento poměr se však laicky nazývá vztahem snachy a tchyně.⁹²

Švagrovství zaniká zánikem manželství, tedy rozvodem manželů (§ 755 a násl. o. z.), prohlášením manželství za neplatné (§ 680 a násl. o. z.), nebo změnou pohlaví jednoho z manželů (§ 29 o. z.). Nezaniká však v případě, kdy k zániku manželství došlo smrtí jednoho z manželů, resp. prohlášením jednoho z manželů za mrtvého.

Pokud se bude po zániku manželství osoba, která byla již s rozvedeným manželem sešvagřena, dovolávat postavení osoby blízké vůči tomuto manželu, tak bude muset prokazovat, že by újmu, kterou by utrpěl rozvedený manžel, důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Vyvratitelná domněnka vyjádřená v § 22 o. z., a sice že osobami blízkými jsou osoby sešvagřené, se tak už neuplatní, což může být relevantní např. v soudním řízení. Jelikož dle § 126 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „OSŘ“) může svědek odepřít výpověď jen tehdy, pokud by způsobil trestní stíhání sám sobě nebo osobám blízkým.⁹³

⁹¹ ŠÍNOVÁ, R. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 s. 842

⁹² KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 505

⁹³ ŠÍNOVÁ, R. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 s. 847

Dle autorky se však nezdá, že např. mezi matkou jednoho z (bývalých) manželů a druhým manželem vznikne vzájemná citová vazba (laicky vyjádřeno jako vztah mezi snachou a tchyní), která mezi nimi nezanikne ani v případě zániku manželství. Lze tedy předpokládat, že tyto osoby by újmu, kterou by utrpěl rozvedený manžel, důvodně pociťovaly jako újmu vlastní, a proto by tyto mohly v postavení osob blízkých.

Melzer se pak k vyvratitelné domněnce kriticky vyjádřil takto: „*Občanský zákoník v § 22 stanoví nikoli zcela šťastně vyvratitelnou domněnku, podle které se má za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené. Tato formulace však zjevně přesahuje ratio legis tohoto ustanovení. Smyslem této úpravy je postavit (širší) příbuzenství a švagrovství naroveň, stejně jak to činily dřívější právní úpravy. Není smyslem ustanovení § 22 stavět švagrovství lépe než příbuzenství. Dle smyslu a účelu ustanovení § 22 měla tedy vyvratitelná domněnka znít takto: má se za to, že v poměru obdobném poměru rodinnému jsou osoby sešvagřené.*“⁹⁴

3.4 Osoby spolu trvale žijící

Dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku ustanovení o osobách blízkých (§ 22 o. z.) přešlo v prvním odstavci § 116 obč. zák. s doplněním vyvratitelné právní domněnky, podle které se poměr osob blízkých předpokládá u těch, kdo spolu trvale žijí.⁹⁵ Osobami, které spolu trvale žijí, se rozumí osoby, jež spolu vzájemně vytvářejí trvalé životní společenství, což znamená, že spolu především sdílí soukromé sféry svých životů, podporují se, pomáhají si a mají úmysl spolu žít po dobu předem časově neomezenou. Nezáleží však na tom, o kolik osob jde, ani jakého jsou pohlaví. Takové osoby spolu také zpravidla vedou společnou domácnost, což však není podmínkou trvalého soužití. Osobami blízkými tak mohou být i druh a družka, kteří spolu žijí a společně vytvářejí životní společenství, ale nemají společnou domácnost, např. jelikož ani jeden z nich nemá vlastní byt, protože bydlí u rodičů, nebo pak když bydlí každý v jiném městě z pracovních důvodů. Od vedení společné domácnosti je pak naopak nutné odlišit situace, kdy více osob žije v jednom bytě, bez toho, aniž by spolu tyto

⁹⁴ MELZER, F. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 302

⁹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012

osoby vytvářely trvalé životní společenství (např. studentské spolubydlení). Takové osoby spolu trvale nežijí a nejsou tak ani v postavení osob blízkých.⁹⁶

Občanský zákoník pro osoby, které spolu nežijí v manželství, nemá žádné legální označení. Jde o vztah mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely, avšak žijí spolu a společně uhrazují své potřeby. Pro takový poměr se používá označení vztah mezi druhem a družkou, nesezdané soužití a někdy se používá i termín faktické manželství, konkubinát.⁹⁷ Již výše zmíněné pojmy druh a družka, které jsou používány jak právními předpisy sociálního zabezpečení, tak i zákoníkem práce, nejsou legálními pojmy o. z. a tento vztah sám o sobě nevyvolává v rámci soukromoprávních poměrů důsledky. Za zákonem stanovených podmínek však budou tyto osoby osobami blízkými.⁹⁸ I přestože občanský zákoník poměry mezi druhem a družkou neupravuje, tak je zohledňuje ve vztahu k výživnému a jiným majetkovým právům neprovdané matky.⁹⁹

Osoby, které spolu trvale žijí se prohlašují za osoby blízké, stejně jako v případě osob sešvagřených, na základě vyvratitelné domněnky („má se za to“). Jde však o vyvratitelnou domněnku, což znamená, že je možné prokázat opak, a sice že v konkrétním případě osoby spolu trvale žijící osobami blízkými nejsou, nebo jimi být přestaly. V případě osob sešvagřených je možné přesně určit okamžik, kdy se staly osobami blízkými na základě vyvratitelné domněnky, tedy v okamžiku uzavření manželství. V případě osob trvale spolu žijících může být náročné tento okamžik přesně určit.¹⁰⁰

V tomto případě je nutné si odpovědět na otázku, od jakého okamžiku je možné v určitém případě konstatovat, že osoby spolu trvale žijí, a současně tedy i od jakého okamžiku budou na základě domněnky pokládány za osoby blízké. Vždy je nezbytné posoudit každý případ individuálně. Za takový okamžik lze považovat to, že si určité osoby zřídily společnou domácnost, z čehož jasně vyplývá úmysl, že takové osoby spolu chtějí trvale žít. Nicméně, společná domácnost není

⁹⁶ FRINTA, O. k § 22 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer.*

⁹⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 3*

⁹⁸ ŠÍNOVÁ, R. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 s. 3*

⁹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 4*

¹⁰⁰ FRINTA, O. k § 22 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI] Wolters Kluwer*

podmínkou trvalého soužití. Musí se tedy pak zkoumat vývoj kvality vzájemného vztahu mezi konkrétními osobami v čase a hledat skutečnosti, ze kterých lze usoudit, že zde existuje úmysl trvalého soužití. To lze usoudit zejména z toho, jestli a odkdy spolu tyto osoby sdílejí soukromé sféry svých životů, jestli spolu sounáleží, podporují se a pomáhají si. Dle Frinty pak určení přesného okamžiku, odkdy vztah konkrétních osob dosáhl kvality trvalého soužití, může být složitější, zejména nebude-li možné při dokazování vyjít ze shodných tvrzení účastníků.¹⁰¹

Důležité je také zmínit, že mezi manžely nepočne promlčecí lhůta běžet ani neběží, dokud manželství trvá. To obdobně platí podle § 646 o. z. i pro práva mezi osobami, které spolu žijí ve společné domácnosti. Dále co se týká osob žijících ve společné domácnosti se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí, které pečovaly o společnou domácnost a byly výživou odkázány na zůstavitele, jsou zákonnými dědici zůstavitele.¹⁰²

3.5 Domácnost

V předchozí podkapitole byla zmíněná společná domácnost. Domácnost, resp. společná domácnost, není současným občanským zákoníkem definovaná, i přesto o. z. tento pojem používá. Pojem domácnost má totiž v právních předpisech platných na našem území dlouhou tradici. Byl např. zahrnutý v zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném nebo v OZ 1950, neexistovala však žádná legální definice. Legální definici zavedl až obč. zák., dle kterého domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.¹⁰³

Tato definice se během účinnosti tohoto zákona v praxi uchytila a dostala se i do povědomí široké veřejnosti. Z této definice domácnosti vyplývají dva pojmové znaky, jež musí být současně splněny, aby bylo možné určitě společenství osob označit za domácnost. Prvním znakem je trvalost soužití, druhým pak společné uhrazování nákladů na své potřeby. Právní teorie dále pojem domácnost vymezila jako soužití dvou či více osob ve spotřebním společenství, ve kterém jednotliví členové přispívají dle svých schopností a možností k úhradě nákladů i k obstarávání společných potřeb. I přesto, že současný občanský zákoník definici pojmu domácnost nepřevzal, tak se od ní nelze distancovat, jelikož soudní praxe

¹⁰¹ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 120

¹⁰² Občanský zákoník. [online]. Dostupné z: <http://projekty.rozhlas.cz/obcanskyzakonik/?okruh=4>

¹⁰³ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 121

prostřednictvím této definice odvodila a rovněž do jisté míry ustálila i obsah pojmu společné domácnosti, jenž zůstal zachován i v současné právní úpravě nabývání dědictví ze zákona.¹⁰⁴

Dle soudní judikatury se společnou domácností rozumí: „*soužití dvou nebo více fyzických osob, které spolu žijí trvale a které společně uhradují náklady na své potřeby. Fyzické osoby si nemusí být blízké (ve smyslu ustanovení § 116 obč. zák.), jejich společná domácnost zpravidla předpokládá společné bydlení v jednom nebo více bytech (k naplnění znaků společné domácnosti proto nepostačují například jen občasná návštěvy); výjimka z tohoto pravidla je možná jen tehdy, jde-li o dočasný a přechodný pobyt jinde z důvodu léčení, návštěvy příbuzných, výkonu práce nebo z jiných obdobných důvodů. Společná domácnost představuje spotřební společenství dvou nebo více fyzických osob trvalé povahy, a proto společnou domácnost představuje jen skutečné a trvalé soužití, v němž její členové přispívají k úhradě a obstarávání společných potřeb (nepostačuje tedy například jen příležitostná výpomoc v domácnosti, společné trávení dovolených apod.) a v němž společně a bez rozlišování hospodaří se svými příjmy.*“¹⁰⁵

Současný občanský zákoník zavedl i pojem rodinná domácnost. Jde o zvláštní formu společné domácnosti. Osobní složka je zde tvořena alespoň dvěma lidmi, mezi kterými je poměr rodinného charakteru, nikde však v o. z. není vymezené o jaké vztahy se má přesně jednat. Z § 885 a § 886 o. z. vyplývá, že rodinnou domácnost mohou tvořit manželé, registrovaní partneři, alespoň jeden rodič a dítě a osoba, jež s rodičem dítěte žije bez toho, aniž by s ním uzavřela manželství či registrované partnerství. Rodinnou domácnost však mohou tvořit i další příbuzní, např. prarodiče a vnuk.¹⁰⁶

¹⁰⁴ K pojmu společné domácnosti | epravo.cz. EPRAVO.CZ – *Váš průvodce právem - Sbíрка zákonů, judikatura, právo* [online]. Copyright © EPRAVO.CZ [cit. 12.09.2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/k-pojmu-spolecne-domacnosti-100793.html>

¹⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne: 10.10.2012 Sp. zn. 21 Cdo 678/2011

¹⁰⁶ FRINTA, O. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 121

4 Právnícká osoba jako osoba blízká

Právnícká osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnícká osoba tedy je způsobilá vystupovat v právních vztazích vlastním jménem a nést majetkovou odpovědnost, která na základě těchto vztahů vzniká. Za účinnosti obč. zák. vyvstala otázka, zdali může být i právnícká osoba, tedy umělý útvar, osobou blízkou. Soudní praxe vycházela z toho, že pod pojmem osoba blízká lze chápat pouze osoby fyzické, jak to na první pohled bylo patrné z § 116 zákona obč. zák. Definice osoby blízké vymezená v § 116 obč. zák. byla zahrnuta od počátku účinnosti tohoto zákona (tedy od 1. 4. 1964).

4.1 Vývoj právní úpravy

V důsledku změn, které však nastaly vlivem přeměny politického zřízení na pluralitní demokracii po roce 1989, došlo k výrazné novelizaci obč. zák. Konkrétně novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb., účinnou od 1. 1. 1992, byl zaveden pojem právnícká osoba, který do té doby obč. zák. vůbec neznal, pracoval pouze s pojmem organizace, resp. „socialistická organizace“. Judikatura Nejvyššího soudu však i nadále po této novele zejména při posuzování zákonného předkupního práva spoluvlastníka při vkladu spoluvlastnického podílu do obchodní společnosti vycházela z toho, že osobou blízkou může být pouze osoba fyzická.¹⁰⁷

V první dekádě 21. století však soudní judikatura zaujala odlišné stanovisko. Nejvyšší soud se již nezabýval pojmem osoby blízké jen v souvislosti se zákonným předkupním právem při vkladu spoluvlastnického podílu do obchodní společnosti, ale především v souvislosti s odporovatelností, a sice že pro účely odporovatelnosti (podrobněji viz kapitola č. 5) se „*právnícká osoba se ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. považuje za osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou, je-li dlužník jejím statutárním orgánem (členem statutárního orgánu), jakož i tehdy, je-li dlužník společníkem, členem nebo zaměstnancem této právnícké osoby (popřípadě má-li k ní jiný obdobný vztah) a současně, kdyby důvodně pociťoval újmu, kterou utrpěla právnícká osoba, jako újmu vlastní.*“¹⁰⁸

¹⁰⁷ HURDÍK, J. DOBROVOLNÁ, E. § 22 [Osoba blízká]. IN: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 121

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 8. 2002, sp. zn. 21 Cdo 2192/2001

Potřeba definovat judikaturou pojem „osoba blízká právnické osobě“ tedy vzešla z nedostatku výslovné právní úpravy na dané téma v obč. zák., kdy ustanovení § 116, jak je již výše zmíněno, svými formulacemi cílil prvotně na osobu blízkou fyzické osobě. Při přebírání závěrů formulovaných v rozsudku 21 Cdo 2192/2001, je dle Nejvyššího soudu z hlediska vymezení osoby blízké právnické osobě nutné mít na zřeteli právní rámec, z něž tyto závěry vzešly, a zohlednit změny promítnuté od té doby v příslušných právních předpisech.¹⁰⁹

4.2 Současná právní úprava

Občanský zákoník v § 22 odst. 2 výslovnou úpravou rozšiřuje některé důsledky vztahu mezi osobami blízkými i na vztahy k právnické osobě. Nejvyšší soud vyslovil, že text § 22 odst. 2 o. z. postihuje širší okruh případů než výše zmíněný rozsudek (21 Cdo 2192/2001) a to zejména z toho důvodu, že nevystihuje pouze vztah právnické osoby k osobě fyzické, jelikož členem statutárního orgánu právnické osoby, stejně jako tím, kdo právnickou osobu „podstatně ovlivňuje“ jako její člen nebo na základě dohody nebo jiné skutečnosti, totiž může být i jiná právnická osoba. Použitelnost pravidla, jež je formulované v § 22 odst. 2 o. z., na rozdíl od § 22 odst. 1 i na rozdíl od závěrů Nejvyššího soudu v rozhodnutí 21 Cdo 2192/2001, není podmíněna zkoumáním, jestli újmu, kterou by utrpěla právnická osoba, by člen jejího statutárního orgánu, nebo ten, kdo právnickou osobu podstatně ovlivňuje jako její člen nebo na základě dohody či jiné skutečnosti pociťoval jako újmu vlastní.¹¹⁰

Dle důvodové zprávy druhý odstavec ustanovení § 22 o. z. tak zavádí konstrukci, podle které se posuzuje jako poměr osob blízkých i poměr k právnické osobě, je-li právnická osoba jinou osobou podstatně ovlivňována, to však může platit jen s důsledky omezenými na ochranu práv třetích osob.¹¹¹ Třetí osobou se rozumí každý, kdo není manželem, tedy subjektem manželského majetkového společenství.

Občanský zákoník nepřipouští, aby právnická osoba byla osobou blízkou, mimo ustanovení, ve kterých zákon stanoví k ochraně třetích osob zvláštní podmínky nebo omezení pro převody majetku, jeho zatížení nebo přenechání k užití jinému mezi osobami blízkými (např. zejména § 589 a násl. o. z. – relativní

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 29 ICdo 43/2018

¹¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 29 ICdo 43/2018

¹¹¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012

neúčinnost právních jednání, která dlužník učinil ve prospěch osob jemu blízkých), v těchto případech se vztahují uvedené dispozice i na právnickou osobu a osoby, jež k ní mají určitý, zákonem stanovený, vztah. Dalším případem pak může být také opomenutí dlužníka (§ 592 o. z.) nebo např. omezení poskytování nadačních příspěvků (§ 353 o. z.). Jestliže občanský zákoník používá pojem osoby blízké v jiné souvislosti (např. § 650, § 931 odst. 2 nebo 954 odst. 2 o. z.) ustanovení § 22 odst. 2 se nepoužije.¹¹²

4.2.1 Institut převzetí majetku

Mezi další případy, kdy může dojít k použití tohoto ustanovení, je institut převzetí majetku (§ 1893 a § 1894 o. z.). Zde jde o situaci, kdy nabyvatel převezme od zcizitele veškerý jeho majetek či jeho poměrně určenou část, čímž se nabyvatel stává společně a nerozdílně se zcizitelem dlužníkem z dluhů, které s převzatým majetkem souvisí a o nichž nabyvatel při uzavření smlouvy věděl nebo musel vědět. Dle § 1893 odst. 1 o. z. však nabyvatel nemá povinnost plnit více, než kolik činí hodnota majetku, který takto nabyl.

K tomu, aby se však zabránilo přebírání majetku mezi osobami blízkými, o. z. stanoví, že omezení plnění na hodnotu majetku, který převzetím osoba blízká nabyla, se zásadně neuplatní. Věřitel zcizitele je tak chráněn tím, že osoba blízká bude zásadně povinna plnit i více, než kolik činí hodnota nabytého majetku. Toto ustanovení tedy slouží zejména k ochraně třetích osob. Frinta pak uvádí, že: „*podle pravidla v § 22 odst. 2 tak bude možné tímto způsobem postupovat také vůči právnické osobě, pokud převzala majetek člena jejího statutárního orgánu nebo toho, kdo právnickou osobu podstatně ovlivňuje jako její člen nebo na základě dohody či jiné skutečnosti, anebo naopak bude možno tímto způsobem postupovat také vůči členovi statutárního orgánu právnické osoby nebo vůči tomu, kdo právnickou osobu podstatně ovlivňuje jako její člen nebo na základě dohody či jiné skutečnosti, pokud tyto osoby převzaly od právnické osoby veškerý majetek nebo poměrnou část.*“¹¹³

Pravidlo uvedené v § 22. odst. 2 o. z. se použije i mimo rámec občanského zákoníku v souvislosti s právní úpravou obsaženou v jiném předpise, což plyne z dikce ustanovení „stanoví-li zákon“ (tzn. jakýkoliv zákon, ne pouze o. z.). Bude

¹¹² HURDÍK, J., DOBROVOLNÁ, E. IN: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 121

¹¹³ FRINTA, O. k § 22 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [.]

se tak bude aplikovat např. v případech předvídaných v ustanovení § 55 zákona č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních společnostech a družstvech (dále jen „z. o. k.“), které se týká smlouvy se členem orgánu či v ustanovení § 61 z. o. k., které se týká jiných plnění v prospěch člena orgánu.¹¹⁴

4.3 Závěry Nejvyššího soudu

Dle rozsudku Nejvyššího soudu¹¹⁵, při posuzování, kdy je právnická osoba osobou blízkou je judikatura Nejvyššího soudu ustálena v následujících závěrech:

1. Jak je již uvedeno v úvodu této kapitoly, tak právnická osoba se ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. považuje za osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou, je-li dlužník jejím statutárním orgánem (členem statutárního orgánu), jakož i tehdy, je-li dlužník společníkem, členem nebo zaměstnancem této právnické osoby (popřípadě má-li k ní jiný obdobný vztah) a současně, kdyby důvodně pocítoval újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní.¹¹⁶

Nicméně zde je třeba si uvědomovat, že pro právní jednání, která se posuzují dle současného o. z., § 22 odst. 2 již výslovně vyzývá k aplikaci omezení, která se týkají majetkových transakcí mezi osobami blízkými, jak ostatně vyplývá z dikce tohoto ustanovení, i na obdobná právní jednání mezi právnickou osobou a členem jejího statutárního orgánu nebo tím, kdo právnickou osobu podstatně ovlivňuje jako její člen nebo na základě dohody či jiné skutečnosti. Nejvyšší soud v této věci konstatoval, že: „*Úvaha o použitelnosti závěrů obsažených v NS 21 Cdo 2192/2001 je v tomto rámci na místě jen tam, kde příslušnou mezeru v právu mezitím nevyplnilo označené ustanovení; nadto by měla být podložena i argumentací, z níž bude patrné, proč nepostačuje úprava plynoucí přímo z § 22 odst. 2 o. z. Nelze rovněž pominout, že NS 21 Cdo 2192/2001 formulovalo předpoklady, na jejichž základě se právnická osoba považuje za osobu blízkou fyzické osobě (vzájemný vztah dvou právnických osob coby osob navzájem si blízkých neřešilo).*“¹¹⁷

2. Dalším závěrem je, že fyzické osoby, jež činí jménem právnické osoby právní úkony (právní jednání), jsou i z hlediska ustanovení § 196a zákona č. 513/1991 sb., obchodní zákoník, osobami blízkými této právnické osobě.¹¹⁸

¹¹⁴ FRINTA, O. k § 22 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer*

¹¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2015 sp. zn. 29 ICdo 80/2014

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 8. 2002, sp. zn. 21 Cdo 2192/2001

¹¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 29 ICdo 43/2018

¹¹⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2014, sp. zn. 29 Cdo 3301/2012

3. Jen z toho důvodu, že právnická osoba na straně jedné a fyzická osoba na straně druhé mají společnou osobu blízkou, z nich ještě nedělá osoby, které jsou si navzájem blízké, jelikož pro založení poměru osob blízkých je nezbytný bezprostřední vztah dotčených osob.¹¹⁹ K tomu pak v dalším rozsudku Nejvyšší soud také vyslovil názor, že pouhá skutečnost, že právnická osoba a fyzická osoba mají společnou osobu blízkou, z nich nedělá osoby, které jsou si navzájem blízké (jednatel právnické osoby, dlužníka, byl otcem odpůrce).¹²⁰

4. Z pouhé skutečnosti, že společnost s ručením omezeným je osobou blízkou své jednatelce, bez dalšího neplyne, že tato společnost je (současně) osobou blízkou manželu jednatelky.¹²¹ Shodně se pak Nejvyšší soud vyjádřil i ve svém jiném rozhodnutí, kde je konstatováno, že jen proto, že jednatel společnosti s ručením omezeným je manželem jednatelky další společnosti s ručením omezením, nejsou tyto společnosti vůči sobě v poměru blízkých.¹²²

5. Mezi další závěry Nejvyššího soudu pak lze zařadit rozhodnutí, ve kterém je stanoveno že: *„Okolnost, že zaměstnanec zastává vedoucí pracovní místo a že je z tohoto důvodu podle zastávaného stupně řízení a v rozsahu pověření oprávněn jednat jménem zaměstnavatele (právnické osoby) navenek, sama o sobě neznamena, že je na takového zaměstnance třeba nahlížet jako na osobu dlužníku (zaměstnavateli) blízkou; k tomu je nezbytné splnit další předpoklad, a to aby zaměstnanec důvodně pociťoval újmu, kterou jeho zaměstnavatel (dlužník) utrpěl, jako újmu vlastní.“*¹²³ Zaměstnanec tedy může být v postavení osoby blízké vůči zaměstnavateli (dlužníkovi), nesmí to být však pouze proto, že tento zaměstnanec je ve vedoucí pracovní pozici.

4.4 Právní úprava dle insolvenčního zákona

Je možné se tázat, zda lze za osoby blízké ve smyslu § 22 odst. 2 o. z. označit pro účely posouzení zvýhodňujícího právního úkonu ve smyslu § 241, zákona č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (dále jen „insolvenční zákon nebo „InsZ“) i jednočlenné právnické osoby podle § 11 a násl. z. o. k., kdy je jediným společníkem a jednatelem stejná osoba.

¹¹⁹ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2013 sp. zn. 29 Cdo 1212/2012

¹²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2019 sp. zn. 29 ICdo 120/2017

¹²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2014 sp. zn. 29 Cdo 3301/2012

¹²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2015 sp. zn. 29 ICdo 80/2014

¹²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. 21 ICdo 61/2018

V souvislosti s touto otázkou by mohlo být možné argumentovat některými rozsudky Nejvyššího soudu (např. 29 Cdo 1212/2012 či 29 Cdo 80/2013), kdy na základě těchto rozhodnutí lze učinit závěr, že osobami sobě blízkými jsou právnická osoba a její jednatel, případně její společník, ale ne však už to, že společnost s ručením omezeným, tedy právnická osoba je osobou blízkou jiné společnosti s ručením omezeným (jiné právnické osobě), mají-li obě společnosti s ručením omezeným stejného jediného jednatele a společníka.

K této otázce se však vyjádřil Nejvyšší soud následovně: „*Učinil-li dlužník coby obchodní korporace ovládaná jediným společníkem zvýhodňující právní jednání ve prospěch jiné obchodní korporace ovládané stejným jediným společníkem, jenž byl současně jediným jednatelem obou obchodních korporací, pak šlo ve smyslu ustanovení § 22 odst. 2 o. z. a § 241 odst. 2 insolvenčního zákona o právní jednání ve prospěch osoby dlužníku blízké. Pravidlo obsažené v ustanovení § 13 z. o. k. se nepoužije na smlouvy uzavřené mezi dvěma jednočlennými společnostmi zastoupenými stejným jediným společníkem.*“¹²⁴

Jinými slovy lze tedy říct, že obchodní korporace je ve smyslu § 241 insolvenčního zákona osobou dlužníku (obchodní korporaci) blízkou, je-li jejím jediným společníkem a jediným jednatelem osoba, jež je současně jediným společníkem a jediným jednatelem dlužníka.

4.4.1 Zvýhodňující právní úkon

Ustanovení § 241 odst. 2 InsZ konstruuje pro případ zvýhodňujícího právního úkonu učiněného osobami blízkými a osobami tvořícími s dlužníkem koncern vyvratitelnou domněnku, že právní úkon byl učiněn v době, kdy byl dlužník v úpadku. Dlužník je v úpadku, jestliže má více věřitelů a peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti a tyto závazky není schopen plnit. Zvýhodňující právní úkon pak spočívá v tom, že se věřiteli (žalovanému) dostane vyšší míry uspokojení pohledávky, než jaké by mu náleželo v konkursu.

Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí uvedl, že: „*v takovém případě je na žalovaném, chce-li se odpůřci žalobě ubránit, aby tvrdil a prokázal, že dlužník v době uzavření darovací smlouvy nebyl v úpadku*“.¹²⁵ V dalším rozhodnutí pak Nejvyšší soud shrnul že: „*Smyslem úpravy neúčinnosti právních úkonů dlužníka v insolvenčním zákoně naopak je, aby se osoba dlužníku blízká při právních*

¹²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 29 ICdo 43/2018

¹²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2018 sp. zn. 29 ICdo 106/2016

*úkonem s dlužníkem přesvědčila, že je dlužník nečiní v době, kdy je v úpadku, a vede ji k tomu, aby nečinila právní úkony (nepřijímala podle nich plnění) na újmu práv věřitelů dlužníka. Jestliže se tak nezachová, musí být srozuměna s tím, že tento úkon bude v případě rozhodnutí o úpadku dlužníka insolvenčním správcem zpochybněn.*¹²⁶

Posouzení, jestli účastník řízení unesl důkazní břemeno o vyvrácení domněnky úpadku, nelze založit pouze na popření skutečností, na kterých je vyvratitelná domněnka postavena. K vyvrácení domněnky úpadku ve smyslu § 241 odst. 2 InsZ se musí prokázat, že v době, kdy učinil dlužník odporovaný právní úkon, nebyl v úpadku ve formě platební neschopnosti, jakož ani v úpadku ve formě předlužení. Žalovaný se tedy ve většině případů bude bránit tím, že se bude snažit prokázat, že dlužník byl schopen hradit splatné pohledávky ve smyslu § 3 InsZ a že nebyl předlužen. Jinými slovy, že měl v příslušné době dostatečný majetek s přihlédnutím k další správě majetku nebo provozu závodu.¹²⁷

Závěr o neúčinnosti právního úkonu ve smyslu § 241 InsZ., musí být veden tak, jestli je naplněna skutková podstata neúčinného úkonu, jež je vymezena v § 235 odst. 1 InsZ a jestli jsou zároveň splněny všechny její pozitivní stránky vyjádřené v § 241 odst. 1 až 3 InsZ, kdy v odstavci třetím jsou demonstrativně vymezené zvýhodňující právní úkony, dále pak jestli byl úkon učiněn ve lhůtě stanovené v § 241 odst. 4 InsZ, který stanoví, že zvýhodňujícímu právnímu úkonu lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby. Rozhodným datem je tedy zahájení insolvenčního řízení v rámci něž je podávána odpůrčí žaloba. Další podmínkou pak je, že úkon nesmí být zahrnutý v negativním vymezení této skutkové podstaty (§ 241 odst. 5 InsZ) a je nutné vzít v úvahu také právní úpravu ve vztahu k osobám blízkým a osobám tvořícím s dlužníkem koncern.¹²⁸

¹²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2015 sp. zn. 29 ICdo 17/2013

¹²⁷ SPRINZ, P. Odporovatelnost zvýhodňujících právních jednání aneb ex post cesta k poměrnému uspokojení věřitelů. *Obchodněprávní revue*, 2019, č. 11-12, s. 269-275

¹²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 29 ICdo 43/2018

4.4.2 Řízení o odpůrcí žalobě dle insolvenčního zákona

Zmíněná právní úprava, která je obsažená v ustanoveních § 235 - § 243 InsZ, je právní úpravou komplexní, která za předpokladu, že dojde k insolvenčnímu řízení, nahrazuje institut odporovatelnosti, resp. relativní neúčinnosti, upravený v o.z. Insolvenční zákon je tedy speciální vůči občanskému zákoníku.¹²⁹

Některé skutkové podstaty odporovatelnosti obsažené v InsZ se shodují se skutkovými podstatami v § 590 a 591, některé se s nimi překrývají a jiné o. z. vůbec nezná. Co se týká použitelnosti jednotlivých právních úprav, tak je rozhodné, jestli probíhá insolvenční řízení. Pokud probíhá insolvenční řízení, lze postupovat pouze dle InsZ. V tomto případě již není aktivně legitimován k podání odpůrcí žaloby věřitel jako je tomu v případě použití o. z., ale pouze insolvenční správce, který se tak může domáhat neúčinnosti právního jednání dlužníka.

Pokud by však probíhalo řízení o stejném právním jednání na základě odpůrcí žaloby, která byla podaná dle o. z., příp. dle obč. zák., před zahájením insolvenčního řízení a v době insolvenčního řízení nebylo dosud skončeno, není možné v něm do skončení insolvenčního řízení pokračovat (§ 239 odst. 1 InsZ). Jestliže však insolvenční správce odpůrcí žalobu nepodá nebo pokud nebude neúčinnost právního jednání dlužníkem prohlášena soudem, pak dle komentářové literatury může věřitel v dříve zahájeném řízení pokračovat, jelikož majetková podstata tím již nemůže žádným způsobem být dotčena.¹³⁰

Jednotlivé skutkové podstaty neúčinných právních úkonů vymezené v § 240 až § 242 InsZ navazují na obecnou definici neúčinnosti právního úkonu uvedenou v § 235 InsZ. Konkrétně se pak § 240 týká neúčinnosti právních úkonů bez přiměřeného protiplnění, § 241 neúčinnosti zvýhodňujících právních úkonů a § 242 neúčinnosti úmyslně zkracujících úkonů. Dle ustanovení § 235 odst. 1 InsZ jsou neúčinné ty právní úkony, kterými dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných. Za právní úkon se považuje též dlužníkovo opomenutí. Dle druhého odstavce téhož ustanovení pak lze označit právní úkon za neúčinný na základě pravomocného rozsudku vydaného na základě odpůrcí žaloby, která musí být podána u insolvenčního soudu v propadné lhůtě stanovené § 239 odst. 3 InsZ.

¹²⁹ KOZÁK, J. IN: KOZÁK, J., BROŽ, J., DADAM, A., STRNAD, Z., ZRŮST, L., ŽIŽLAVSKÝ, M. Insolvenční zákon. Komentář: 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 950

¹³⁰ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 800

K výše uvedenému autorka práce uvádí, že zvláštní úpravu neúčinnosti právního jednání vymezenou v § 240 až 242 InsZ je nutné považovat za žádoucí a nezbytnou, jelikož insolvenční řízení je takovým druhem soudního řízení, které vyžaduje komplexní právní úpravu zejména s ohledem na smysl a účel InsZ, jímž je především co nejvyšší a zásadně poměrné uspokojení dlužnických věřitelů. Je třeba si uvědomit, že případné dlužníkově plnění je součástí majetkové podstaty, tedy majetkem určeným k uspokojení dlužnických věřitelů. Podstatným specifikem oproti obecné právní úpravě v o. z. je pak § 111 InsZ a z něho plynoucí omezení dlužníka právně jednat a disponovat s majetkovou podstatou. Zvláštní právní úprava je pak nutná i s ohledem na skutečnost, že průměrná výše uspokojení pohledávek přihlášených do insolvenčního řízení je stále velmi nízká a právní vztahy mezi věřiteli, dlužníkem a osobami jemu blízkými je tak třeba upravit co nejpodrobněji.

4.4.3 Osoba dlužníku blízká a osoba tvořící s dlužníkem koncern

Ve skutkových podstatách § 240- § 242 InsZ jsou uvedeny pojmy „osoba blízká“ a osoba „tvořící s dlužníkem koncern“. Tyto slovní spojení je v případech, kdy zákon pro určitou situaci předpokládá použití obou pojmů, nutné rozlišovat. NS pak ve svém rozhodnutí judikoval, že: *„v těch ustanoveních insolvenčního zákona, jež vedle sebe používají slovní spojení „osoba blízká“ (dlužníku) a osoba „tvořící s dlužníkem koncern“ (pro odpůřčí nároky se tak děje v ustanoveních § 240 až § 242 insolvenčního zákona) nelze označit za osobu blízkou dlužníku osobu, která s dlužníkem tvoří koncern.“¹³¹*

Pojem koncern je upraven v § 79 z. o. k. a dle tohoto ustanovení jde o koncern v případě, kdy je jedna nebo více osob podrobených jednotnému řízení („řízená osoba“) jinou osobou nebo osobami („řídící osoba“). Jednotným řízením se rozumí vliv řídící osoby na činnost řízené osoby sledující za účelem dlouhodobého prosazování koncernových zájmů v rámci jednotné politiky koncernu koordinaci a koncepční řízení alespoň jedné z významných složek nebo činností v rámci podnikání koncernu.

Koncern je formou podnikatelského seskupení vertikálního typu. Řídící osobou pak může být obchodní korporace nebo i jiná právnická osoba, ale i člověk, zatímco řízenou osobou může být pouze obchodní korporace. Má-li být

¹³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 29 ICdo 43/2018

podnikatelské seskupení koncernem, tak u něj musí existovat společný koncernový zájem, jenž je prosazovaný jednotnou politikou koncernu, jejíž součástí je i koncepční řízení a koordinace alespoň jedné z významných složek nebo činností podnikání koncernu.¹³² Insolvenční soud by pak měl z úřední povinnosti zjišťovat, zdali existuje koncern mezi dlužníkem a některými z věřitelů.¹³³

Slovní spojení osoba dlužníku blízká a osoba tvořící s dlužníkem koncern je pak dle soudní judikatury nutné interpretovat způsobem, který je vymezený legální definicí v příslušných právních předpisech. Konkrétně pak pro dobu před 1. lednem 2014 ustanovení § 116 obč. zák. a ustanovení § 66a odst. 7 obch. zák., a pro dobu od 1. ledna 2014 ustanovení § 22 o. z. a ustanovení § 79 z. o. k.¹³⁴

¹³² ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I. A kol. *právo obchodních korporací*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 223-224

¹³³ KOZÁK, J. IN: KOZÁK, J., BROŽ, J., DADAM, A., STRNAD, Z., ZRŮST, L., ŽIŽLAVSKÝ, M. *Insolvenční zákon. Komentář: 4. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. s. 947

¹³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 29 ICdo 43/2018

5 Osoba blízká a relativní neúčinnost

V první řadě na začátku této kapitoly, která se týká osoby blízké a relativní neúčinnosti, je důležité alespoň nastínit definici, již několikrát zmíněného, právního jednání. Právním jednáním je takové chování osoby, kterým tato osoba nabývá určitých práv a zavazuje se k určitým povinnostem, jde tedy o jednání, které vyvolává právní následky. Právní jednání musí být výrazem vůle jednajícího, která může být projevena konáním i opomenutím. Vůlí se rozumí vnitřní psychický vztah člověka k zamýšleným následkům. Vůle musí být svobodná, vážná a prostá omylu a projev vůle musí být určitý a srozumitelný.

Také pro lepší porozumění je důležité zmínit, že současný občanský zákoník pojmem právní jednání nahradil dřívější pojem právní úkon z obč. zák. Dle důvodové zprávy k této změně došlo, protože pojem právní úkon byl produktem totality a slovakofilství. Dřívější judikatura, která užívá pojem právní úkon je však nadále použitelná i k výkladu pojmu právní jednání, protože zákon vychází z toho, že jde v podstatě o synonymní pojem a význam je prakticky stejný.¹³⁵ Autorka pak souhlasí s dalším argumentem důvodové zprávy k občanskému zákoníku, a sice že „*obnovený výraz také lépe vyhovuje po jazykové stránce (srov. „právně jedná“ a proti tomu „činí právní úkon“)*“. ¹³⁶ Některé právní předpisy však i v současné době používají pojem právní úkon, např. již zmíněný insolvenční zákon či autorský zákon č. 121/2000 Sb.

5.1 Obecně o relativní neúčinnosti

Relativní neúčinnost, resp. odporovatelnost dle obč. zák., je právní institut, jehož smyslem a účelem je ochrana věřitele. Účinností se rozumí vlastnost právního jednání podobně jako v případě platnosti. Každá z těchto vlastností však vypovídá o něčem jiném. Neplatností je negativní následek vady právního jednání, kdy vada spočívá v nedostatku některé náležitosti, kterou zákon (výjimečně strany jednání) pro právní jednání stanoví. Nesplnění těchto náležitostí má pak sankční následky, a sice že právní jednání je neplatné (§ 580 až 588 o. z.). Jinými slovy, právní jednání vyvolává zamýšlené právní následky jen pokud nevykazuje vady, které mají za následek neplatnost právního jednání. Účinnost, resp. neúčinnost právního

¹³⁵ KINDL, M. IN: KINDL, M., ROZEHNAL, M., a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019 s. 332

¹³⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012

jednání vypovídá o tom, jestli právní jednání již vyvolalo, anebo dosud nevyvolalo, resp. je schopné, anebo není schopné vyvolat právní následky, tedy účinky – vznik, změnu nebo zánik práv a povinností.¹³⁷ Z hlediska vlastností právního jednání pak ještě občanský zákoník rozlišuje zdánlivost. Zdánlivost nastává v případě nedostatku, vážnosti, určitosti a srozumitelnosti projevu vůle. Ke zdánlivému jednání se vůbec nepřihlíží, od začátku se na něj hledí, jako by neexistovalo.

Smyslem institutu relativní neúčinnosti tedy je chránit věřitele v době, kdy má vůči dlužníkovi vykonatelnou pohledávku, ale současně nemá jistotu, že tuto pohledávku opravdu vymůže. Právní jednání, i přestože jsou jinak zcela bezvadná, můžou být zatížena tím, že jejich účelem je ztížit postavení dalších osob, nebo eventuelně i když to jejich účel není, tak postavení jiných osob značným způsobem komplikují. Za předpokladu, že tím, jehož postavení se podstatně komplikuje je věřitel, tak ustanovení § 589 a násl. o. z. poskytují zvláštní ochranu. Dlužník v tomto případě právně jedná s cílem poškodit věřitele, tak že dochází ke zkrácení věřitelovy pohledávky zejména tím, že zmenšuje, případně znehodnocuje svůj majetek, což má za následek to, že věřitelova šance na uspokojení se z dlužníkovy majetku se podstatně snižuje. Může se však jednat i o právní jednání, kdy dlužník sice svůj majetek nijak nezmenšuje, ale možnost uspokojení věřitelovy pohledávky se i přesto komplikuje, např. tím, že dlužník svůj majetek zatíží zástavním právem.¹³⁸ Ze strany dlužníka tak dochází k tzv. fraudulóznímu jednání (*negotium in fraudem creditoris*). K fraudulóznímu jednání však nedochází v případě, že dlužník sice svůj majetek zmenšuje, znehodnocuje nebo zatěžuje, ale i nadále mu zbývá dostatek prostředků k uspokojení věřitele.¹³⁹

Právní jednání, které zkracuje možnost uspokojení věřitelovy pohledávky musí být platné, jelikož jinak by nebylo možné určit jeho neúčinnost vůči věřiteli. Právní jednání, které je neplatné není účinné vůbec vůči nikomu, což vyplývá i z rozhodnutí Nejvyššího soudu: „*V případě, že je právní úkon neplatný, jeho právní účinky vůbec nenastávají (práva a povinnosti z neplatného právního úkonu nemohou vzniknout); na právní vztahy se hledí stejně, jako by vůbec nebyl učiněn. Vyplývá z toho (mimo jiné), že pouze platný právní úkon může být úspěšně napaden*

¹³⁷ ZUKLÍNOVÁ, M. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 1390

¹³⁸ KINDL, M. IN: KINDL, M., ROZEHNAL, M., a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 373

¹³⁹ Relativní neúčinnost - I. | Právní prostor. *Právní prostor | Informační web nejen pro právníky* [online]. Copyright © 1999 [cit. 09.10.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/relativni-neucinnost-i>

*odpůrčí žalobou; právní úkon, který není platný a který tedy nevyvolává žádné právní účinky, nemůže naplnit jeden ze základních předpokladů odporovatelnosti, tj. zkrácení uspokojení pohledávek dlužníkových věřitelů.*¹⁴⁰

Nejuspokojivějších výsledků se však dle Pulkrábka dosáhne, definuje-li se relativní neúčinnost synteticky jako právní následek upravený v § 595 odst. 1 o. z., tedy jako právo na uspokojení z toho, co ušlo z dlužníkovy majetku, nebo na peněžitou náhradu.¹⁴¹ S Dvořákem se pak shodují, že zásadním pojmem je odpůrčí právo, které lze v subjektivním smyslu chápat jako oprávnění věřitele uspokojit se z toho, co odporovatelným jednáním ušlo z dlužníkovy majetku. Pokud však takové uspokojení není možné, označuje se jím oprávnění věřitele na peněžitou náhradu vůči odpůrci. V objektivním smyslu pak lze odpůrčí právo chápat jako soubor právních norem, které upravují práva a povinnosti věřitele a dalších osob v souvislosti se zkrácením vykonatelné pohledávky věřitele za dlužníkem.¹⁴²

Základní předpoklad k tomu, aby byl zkracovaný věřitel úspěšný je existence již zmíněné vykonatelné pohledávky, která nebyla uspokojena vůbec, nebo byla uspokojena jen z části, a to v důsledku právního jednání dlužníka, které zkracuje uspokojení věřitele. Tyto předpoklady odpůrčího práva se uplatní vždy, k nim pak přistupují zvláštní předpoklady, které jsou uvedeny v jednotlivých skutkových podstatách ustanovených § 590 a 591 o. z.¹⁴³

Občanský zákoník v § 590 odst. 1 stanovuje tři skutkové podstaty úmyslného zkrácení. Společným znakem těchto skutkových podstat je úmysl dlužníka zkrátit právním jednáním věřitele, což platí i přesto, že druhá (§ 590 odst. 1. písm. b) a třetí skutková podstata (§ 590 odst. 1 písm. c) nevyžadují přímo úmysl dlužníka ale jen zaviněnou nevědomost odpůrce o něm.¹⁴⁴ Mezi další skutkové podstaty se řadí mrhání majetkem (§ 590 odst. 2 o. z.), čímž se rozumí právní jednání, kterým dlužník zcizuje svůj majetek a lehkomyšlně nedbá jeho pravé hodnoty.¹⁴⁵ Pokud dlužník mrhá svým majetkem, tak není rozhodné,

¹⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2015 sp. zn. 21 Cdo 1605/2015

¹⁴¹ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TÉGL. P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 794

¹⁴² DVOŘÁK, B., IN: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1901

¹⁴³ ZUKLÍNOVA, M., k § 589 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

¹⁴⁴ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TÉGL. P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 835

¹⁴⁵ Tamtéž s. 838

jestli uzavírá smlouvu s osobou dosud jemu neznámou, jež projevila svůj zájem o věc po uveřejnění inzerátu, nebo s osobou blízkou.¹⁴⁶

Další skutkovou podstatou je pak bezúplatné právní jednání (§ 591 o. z.), jde o jednání, kdy má dlužník poskytnout plnění bez protiplnění či za protiplnění, které nemá téměř žádnou hospodářskou hodnotu. Jako příklad lze uvést např. darování či zajištění cizího dluhu. Bezúplatnost pak musí dokázat věřitel, což může být obtížné v případě, kdy byla předstírána úplatnost.¹⁴⁷ Stejně jako právní jednání uvedená v § 590 a § 591 se posoudí i opomenutí dle § 592 o. z. Zmíněné skutkové podstaty však nejsou vytvořeny dle jednotného kritéria a mohou se tedy překrývat.¹⁴⁸

5.2 Odporovatelnost a změna terminologie

Důvodová zpráva k § 589 až 559 říká, že: „*Osnova se vrací k institutu relativní neúčinnosti právních jednání, a opouští tak pojem odporovatelnosti (§ 42a obč. zák.). Důvodem této změny je fakt, že odporovatelnost je institutem práva procesního, zatímco neúčinnost institutem práva hmotného. Dosud platná právní úprava odporovatelnosti v § 42a obč. zák. je jen redukovanou a málo funkční obdobou příslušné úpravy v OZ 1950.*“¹⁴⁹ Úprava odporovatelnosti se tedy oproti obč. zák. značně rozšířila. Došlo ke změně terminologie, kdy místo odporovatelnosti občanský zákoník používá pojem relativní neúčinnost s tím, že má lépe odpovídat hmotněprávní terminologii.¹⁵⁰

Odporovatelností se rozumí vlastnost právního jednání, která spočívá v tom, že mu věřitelé mohou odporovat, resp. podat odpor proti tomuto jednání a soud takové jednání pak může prohlásit za relativně neúčinné. Právní jednání, která jsou odporovatelná jsou vymezena ve skutkových podstatách odporovatelnosti (§ 590–591 o. z.). Dle Pulkrábka občanský zákoník terminologii založenou na slovu

¹⁴⁶ Relativní neúčinnost - II. | Právní prostor. *Právní prostor | Informační web nejen pro právníky* [online]. Copyright © 1999 [cit. 17.02.2023]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/relativni-neucinnost-ii>

¹⁴⁷ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 840

¹⁴⁸ DVOŘÁK, B., § 590 IN: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1912

¹⁴⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012

¹⁵⁰ BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L.: *Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny*. 1. vydání. Olomouc. ANAG: 2013. s. 93

„odpor“ poněkud zbytečně opustil a pojem „odporovat“ nahradil méně elegantním popisem „dovolat se relativní neúčinnosti.“¹⁵¹

Nesouhlasně se k zákonodárcem zvolené terminologii, a sice relativní neúčinnosti, vyjádřila i Zuklínová, která tvrdí, že: „*Jen stěží lze říct, že zvolené označení, totiž „relativní neúčinnost“, je vhodné, ba je na místě konstatovat, že je tomu právě naopak. Mnohem vhodnější se zdá být výraz „odpor“ nebo „odporovatelnost“, přestože, jak se uvádí v důvodové zprávě „relativní neúčinnost“, je pojem hmotně právní.*“¹⁵² Pulkrábek a Zuklínová se shodují se v tom, že odporovatelnost má také hmotněprávní povahu, protože jde o vlastnost právního jednání svého druhu, podobně jako je tomu v případě relativní neúčinnosti.¹⁵³

Dle Dvořáka je terminologie občanského zákoníku zastaralá a shoduje se s výše uvedeným, tedy že odporovatelnost není institutem práva procesního: „*Pojem „relativní neúčinnosti“ je poplatný teorii věcného účinku, která se míjí s účelem odpůrcího práva. V naší novější literatuře pojem relativní neúčinnosti razil především Knapp, který jej stavěl do protikladu s (údajně procesním) institutem odporovatelnosti. Tak tomu ale není. Odporovatelnost je (hmotněprávní) vlastností dlužníkovu právního jednání; na jejím základě může věřitel (věřitelé) odporovat jednání dlužníka.*“¹⁵⁴

Pulkrábek se také vyjádřil, že pojem relativní neúčinnosti je problematický, z části zbytečný a možná i překonaný.¹⁵⁵ Se Zuklínovou se pak shodují, že vhodnější označení tvoří pojem bezúčinnost. „*Jde o to, že odporem napadené právní jednání právní následky účinky má, rozhodnutí soudu se jich nedotkne, jenom vůči věřiteli se právní situace té majetkové hodnoty, která ušla z dlužníkovu majetku, od těchto účinků „osvobodí“ natolik (čili bude to právní jednání vůči věřiteli „bez účinků“), že věřitel se bude moct právě z této hodnoty uspokojit.*“¹⁵⁶ Nejde tedy o to, že by jednání dlužníka nemělo vůči věřiteli účinky, ale o to,

¹⁵¹ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 793

¹⁵² Relativní neúčinnost - I. | Právní prostor. *Právní prostor | Informační web nejen pro právníky* [online]. Copyright © 1999 [cit. 09.10.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/relativni-neucinnost-i>

¹⁵³ Tamtéž

¹⁵⁴ DVOŘÁK, B., IN: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1901

¹⁵⁵ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 793

¹⁵⁶ Relativní neúčinnost - I. | Právní prostor. *Právní prostor | Informační web nejen pro právníky* [online]. Copyright © 1999 [cit. 09.10.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/relativni-neucinnost-i>

že zkracující jednání dlužníka nebrání věřiteli se uspokojit z toho, co ušlo z dlužníkovy majetku.

Autorka se však domnívá, že terminologie, kterou používá současný občanský zákoník, a sice relativní neúčinnost, oproti pojmu odporovatelnost, lépe vystihuje skutečnost, že právní jednání může být všeobecně platné, ale nemusí být účinné vůči určitým osobám.

5.3 Skutkové podstaty § 590 odst. 1

Jak již bylo uvedené výše, tak o všech odporovatelných právních jednáních, která jsou uvedena v prvním odstavci § 590 o. z. platí, že jde o taková jednání, která dlužník učinil v úmyslu zkrátit věřitele (tzv. fraudulózní úmysl). Jedná se o základní skupinu odporovatelných právních jednání a v praxi pravděpodobně o nejčastější důvod pro podání odpůrčí žaloby věřitelem. Věřitel se však může dovolat určení, že právní jednání dlužníka jsou vůči němu neúčinná pouze za předpokladu, že od nich ještě neuplynula určitá doba.¹⁵⁷

Občanský zákoník v § 590 odst. 1 stanoví, že věřitel se může dovolat neúčinnosti právního jednání, které (a) dlužník učinil v posledních pěti letech v úmyslu zkrátit své věřitele, byl-li takový úmysl druhé straně znám (vědomost odpůrce), (b) kterým dlužník v posledních dvou letech zkrátil své věřitele, museli být druhé straně znám dlužníkuv úmysl věřitele (zaviněná nevědomost odpůrce), nebo (c) kterým byl věřitel zkrácen a k němuž v posledních letech došlo mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou nebo které dlužník učinil ve prospěch takové osoby, ledaže druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo dlužníkuv úmysl zkrátit věřitele znám nebyl a ani znám být nemusel.

Ve všech skutkových podstatách stanovených v § 590 odst. 1, mimo osoby dlužníkovi blízké, nese důkazní břemeno tvrzení i důkazní břemeno týkající se podmínek relativní neúčinnosti věřitel. Ten, kdo tedy tvrdí a dokazuje, že v důsledku platného právního jednání dlužníka není možné jeho pohledávku zčásti nebo zcela uspokojit, je věřitel. Dále tvrdí a dokazuje úmysl dlužníka zkrátit svým jednáním věřitele a to, že tento úmysl musel být druhé straně znám, pokud jde o právní jednání mezi osobami, které si nejsou navzájem blízké. V případě osob blízkých naopak tyto osoby musí samy dokázat, že o úmyslu dlužníka zkrátit

¹⁵⁷ KINDL, M. IN: KINDL, M., ROZEHNAL, M., a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 375

věřitele nevěděl a ani vědět nemusel.¹⁵⁸ K tomu se již dříve vyjádřila judikatura NS následovně: „*Břemeno tvrzení a důkazní břemeno o tom, že pohledávka je vymahatelná (vykonatelná) a že dlužníkovy právní úkony (právní jednání) objektivně zkracují její uspokojení, nese věřitel. Prokázání úmyslu dlužníka cum animo fraudandi není podmínkou odporovatelnosti tehdy, jestliže "druhou stranou" jsou osoby dlužníkovi blízké (tj. osoby uvedené v ustanovení § 116 obč. zák.); úmysl dlužníka zkrátit jeho věřitele v takovémto případě zákon předpokládá a je na osobách dlužníkovi blízkých, aby prokázaly opak, tj. že úmysl dlužníka zkrátit věřitele nemohly i při náležitě pečlivosti poznat.*“¹⁵⁹

5.3.1 Osoby blízké

Všechny skutkové podstaty by bylo možné podrobněji probrat, nicméně pro tuto diplomovou práci je stěžejní skutková podstata uvedená § 590 odst. 1 písm. c) o. z., která se týká osob blízkých. Tato skutková podstata by dle Pulkrábka mohla mít v praxi nejširší uplatnění, jelikož dlužník, jenž chce svůj majetek ochránit před věřiteli, jej zpravidla převádí na ty osoby, kterým pravděpodobně může nejvíce důvěřovat, tedy na osoby blízké. Je to také z toho důvodu, že v případě těchto osob dlužník může počítat s tím, že mu převedený majetek poté, co hrozba exekuce pomine, převedou zpět nebo případně ho nechají majetek užívat.¹⁶⁰

Vědomost o úmyslu zkrátit věřitele právním jednáním ve prospěch osoby blízké se přitom v případě osoby blízké bez dalšího předpokládá. V praxi se totiž projevuje, že tyto osoby o poměrech osoby sobě blízké nejlépe informovány.¹⁶¹ Autorka pak souhlasí s názorem, že vzájemný důvěrný vztah mezi dlužníkem a osobami blízkými totiž většinou zaručuje, že z faktického hlediska dlužník o vyváděný majetek neprijde.¹⁶²

Právní teorie odpůřícího práva pak tyto osoby označuje jako familia suspecta (podezřelá rodina) a odpůřící právo ve vztahu k nim věřitele tradičně zvýhodňuje věřitele a zbavuje ho břemene dokázat zavinění.¹⁶³ Dle závěrů Nejvyššího soudu

¹⁵⁸ KINDL, M. IN: KINDL, M., ROZEHNAL, M., a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019, s. 375

¹⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2005 sp. zn. 30 Cdo 955/2005

¹⁶⁰ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 838

¹⁶¹ ZUKLÍNOVA, M. k § 590 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

¹⁶² DVOŘÁK, B. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1915

¹⁶³ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 838

„Prokázání úmyslu dlužníka cum animo fraudandi není podmínkou odporovatelnosti tehdy, jestliže dlužník učinil právní úkon (právní jednání) s osobami jemu blízkými nebo ve prospěch těchto osob; úmysl zkrátit věřitele v takovémto případě zákon předpokládá a je na osobách dlužníkovi blízkých, aby prokázaly, že úmysl dlužníka zkrátit věřitele tehdy (tj. v době právního úkonu/jednání) nemohly při náležité pečlivosti poznat.“¹⁶⁴

Současný občanský zákoník však již výslovně nestanoví podmínku náležité pečlivosti osoby blízké při rozpoznávání zkracujícího úmyslu dlužníka jako tomu bylo v případě obč. zák. To ale však neznamená, že by osoba blízká neměla vyvinout dostatečné úsilí při zjišťování okolností jednání dlužníka, což vyplývá už z toho, že zákon činí odpůrce (osobu blízkou), odpovědným za zaviněnou neznalost.¹⁶⁵

Z hlediska posouzení právního jednání je významné, jestli k němu opravdu došlo mezi osobami blízkými. Tento vzájemný vztah účastníků právního jednání je dále nutné posuzovat s ohledem na okamžik, kdy k právnímu jednání došlo. Tento fakt potvrzuje i soudní judikatura *„o právní úkon mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou, nebo který dlužník učinil ve prospěch této osoby ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák., jde tehdy jestliže dlužník a druhá strana byli v postavení osob sobě navzájem blízkých v době, kdy byl právní úkon učiněn.“¹⁶⁶*

Avšak judikatura je vůči blízké osobě velmi přísná a možnost této osoby dokázat, že o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele nevěděla podle zákona existuje, ale tato možnost je dle Zuklínové spíše pouze teoretická.¹⁶⁷ V případě, že tedy existují pochybnosti o vědomosti osoby blízké, lze předpokládat, že odpor věřitele bude úspěšný. Důkaz odpůrce může však spočívat i v tom, že dlužník s úmyslem zkrátit dlužníka vůbec nejednal. Platí totiž, že pokud dlužník nejednal fraudulózně, tak ani odpůrce si nemohl být úmyslu zkrátit věřitele vědom.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2013 sp. zn. 21 Cdo 808/2012

¹⁶⁵ DVOŘÁK, B. IN: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1915

¹⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2013 sp. zn. 21 Cdo 808/2012

¹⁶⁷ ZUKLÍNOVA, M. k § 590 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer.

¹⁶⁸ DVOŘÁK, B. IN: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1914–1915

5.4 Existence pohledávky

Dle § 595 o. z. neúčinnost právního jednání zakládá věřitelovo právo domáhat se uspokojení pohledávky i z toho, co neúčinným jednáním z dlužníkovy majetku ušlo. Z majetku lze však uspokojovat pouze peněžité pohledávky. Co se pak týká ochrany nepeněžitých pohledávek, tak může odpůřci právo nastoupit jedině za předpokladu, že došlo k jejich přeměně na tzv. náhradní pohledávky peněžité, nebo také jestliže vedlo nesplnění povinnosti k nepeněžitému plnění ke vzniku škody, která se nahrazuje v penězích.¹⁶⁹

Právní důvod, na jehož základě peněžitá pohledávka vznikla, není rozhodný. Nejčastěji dle Dvořáka půjde o pohledávky ze smluv, ale nelze ani vyloučit, že půjde o pohledávky vzniklé z jiných právních skutečností.¹⁷⁰ Půlkrábek pak shodně uvádí, že peněžitá pohledávka nemusí být jen hmotněprávní, ale rovněž také procesní (např. právo na náhradu nákladů řízení). Pohledávka také může být soukromoprávní i veřejnoprávní, odporovat tak může např. i finanční úřad pro zkrácení daňové pohledávky.¹⁷¹ Podle názoru Nejvyššího soudu však „nelze odporovat soudem schválenému smíru při tvrzení, že jemu předcházející právní jednání dlužníka zkracuje uspokojení věřitele. Schválený soudní smír má účinky pravomocného rozsudku a nepředstavuje právní jednání dlužníka, kterému by bylo možné odporovat.“¹⁷²

Neshody vyvolává otázka doby vzniku peněžité pohledávky. Půlkrábek má za to, že pohledávka musí existovat již v době odporovatelného právního jednání, a to alespoň pohledávka nesplatná nebo podmíněná či pohledávka, u které lze vznik na základě existujícího právního vztahu v budoucnu očekávat.¹⁷³ Shoduje se tak s Janouškovou, podle níž musí být pohledávka v době odporovatelného jednání již založena, nemusí být však splatná nebo vykonatelná. Rovněž uvádí, že pohledávka může vzniknout na základě již existujícího právního vztahu teprve v budoucnu.¹⁷⁴ Podle názoru Dvořáka však nejen že ze znění § 589 odst. 1 o. z. nevyplývá, že by

¹⁶⁹ DVOŘÁK, B. IN: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1902

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 1902

¹⁷¹ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TĚGL. P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654. Praha: Leges, 2014, s. 809

¹⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 1. 2021 sp. zn. 24 Cdo 2841/2020

¹⁷³ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TĚGL. P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654. Praha: Leges, 2014, s. 809

¹⁷⁴ JANOUŠKOVÁ, A. IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 18.)

pohledávka věřitele musela existovat již v době odporovatelného jednání dlužníka, ale je zde důležitý zejména účel právní úpravy, kterým je poskytnutí ochrany právu věřitele na uspokojení se z majetku, který dlužníkovi ušel, tedy zachování masy majetku, na kterém se může věřitel exekučně zhojit. Proto tedy není relevantní, kdy majetek dlužníkovi ušel, jestli už před vznikem, nebo až po vzniku pohledávky, ale je důležitá pouze skutečnost, že v době rozhodování o odpůrcí žalobě k uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele nepostačuje.¹⁷⁵

Nicméně k této sporné otázce se nelze nepřiklonit k jednomu z výše uvedených pohledů. Dle autorky se názor Pulkrábka a Janouškové, tedy že pohledávka již musí existovat, jeví jako více opodstatněný, jelikož dlužník přece nemůže krátit věřitele, pokud s ohledem na skutečnosti vlastně ještě ani neví, že je dlužníkem. Pokud by zde však byla prozíravost dlužníka, který by v tomto ohledu myslel do budoucna, tak by soud asi jen stěží zvládl dokázat, že zde existoval např. i před několika lety úmysl potenciálního dlužníka zkrátit potenciálního věřitele. K závěrům, že peněžitá pohledávka musí existovat už v době odporovatelného jednání dlužníka se přiklání i judikatura Nejvyššího soudu.¹⁷⁶

Jedná-li pak např. o pohledávku z odpovědnosti za usmrcení osoby blízké, tak ve svém rozsudku Nejvyšší soud rozhodnul, že: „*Pro posouzení, zda věřitel měl vůči dlužníku pohledávku v době, kdy učinil odporovaný úkon (jednání), postačuje, že v době úkonu (jednání) již došlo k usmrcení osoby blízké věřiteli uvedené v § 444 odst. 3 obč. zák.; tím došlo ke vzniku nároku na „jednorázové odškodnění“ vůči dlužníku (škůdci).*“¹⁷⁷

5.4.1 Vykonatelná pohledávka

Peněžitá pohledávka musí být vykonatelná. Účel požadavku vykonatelnosti je možné spatřovat v potřebě, aby byla pohledávka věřitele postavena na jisto a aby jejím zjišťováním nebylo zatěžováno odpůrcí řízení.¹⁷⁸ Dle soudní judikatury se „*Vykonatelnou rozumí taková pohledávka, jejíž splnění lze vynutit cestou výkonu rozhodnutí (exekuce), tj. pohledávka, která byla věřiteli přiznána vykonatelným*

¹⁷⁵ DVOŘÁK, B. IN: LAVICKÝ, P, a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1902

¹⁷⁶ Srov např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017 sp. zn. 21 Cdo 4061/2016

¹⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 21 Cdo 4134/2017

¹⁷⁸ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TĚGL. P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419-654. Praha: Leges, 2014, s. 812

rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí (exekuci).“¹⁷⁹

Vykonatelnost je v České republice tradičním pojmem, v českém právu se však i přesto místo vykonatelnosti (resp. vykonatelné pohledávky) objevil v českém právním řádu pojem vymahatelnost (vymahatelná pohledávka). Obč. zák. víceméně převzal tento pojem z ustanovení § 46 a § 51 OZ 1950. Dle Zuklínové je pak důležité připomenout, že jak právní teorie, tak právní praxe (srov. Např. NS Cdo 1704/98, NS 21 Cdo 2285/2000) bez zaváhání a bez ohledu na slova zákona i nadále používaly pojem vykonatelnost.¹⁸⁰ Ačkoliv došlo ke změně textace, jelikož obč. zák. užíval pojmu vymahatelná pohledávka, tak z hlediska soudní judikatury dle Janouškové k obsahové změně nedochází.¹⁸¹ Opačný názor má však M. Lebeda, jenž si myslí, že vzhledem k tomu, že se teoreticky oba pojmy liší a že nejde o synonyma, tak nelze uplatnit judikaturu, která užívá původního pojmu.¹⁸² Nicméně lze konstatovat, že tento závěr byl již zřejmě, i s ohledem na výše zmíněnou judikaturu, vyvrácen a že jde o pojmy, které jsou synonymní.

Soudní judikatura se vyslovila, že: *„Požadavek, aby pohledávka věřitele byla vykonatelná, nevymezuje podmínku pro vyslovení neúčinnosti právního jednání dlužníka, ale aktivní věcnou legitimaci k odpůrcí žalobě; podmínky, za nichž se věřitel může (úspěšně) dovolat určení neúčinnosti právního jednání dlužníka, se uvádí zejména v ustanoveních § 590 a § 591 obč. zák. Neúčinnosti právního jednání se lze za podmínek uvedených zejména v ustanoveních § 590 a § 591 obč. zák. dovolávat nejen tehdy, jestliže pohledávka věřitele byla vykonatelnou již v době, kdy bylo učiněno napadené právní jednání, ale i v případě, že bylo učiněno dříve, než se pohledávka věřitele za dlužníkem stala vykonatelnou. Odpůrcí žalobě lze vyhovět tehdy, jestliže pohledávka žalujícího věřitele byla vykonatelnou v době rozhodování soudu.“¹⁸³* Pokud by se však věřitel dovolával neúčinnosti právního jednání dlužníka bez toho, aniž by se jeho pohledávka dosud stala vykonatelnou, soud by odpůrcí žalobu zamítl.

¹⁷⁹ Rozsudek NS ze dne: 09.10.2018 Sp. zn. 21 Cdo 867/2018

¹⁸⁰ ZUKLÍNOVÁ, M. IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 s. 1395

¹⁸¹ JANOUŠKOVÁ, A. IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář* 1. vydání. Praha: C. H. BECK s. 631

¹⁸² LEBEDA, M. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. I. Obecná část (§1-654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2139.

¹⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2021 sp. zn. 24 Cdo 1413/2020

Dle § 161 odst. 1 a 2 OSŘ vykonatelnost rozhodnutí civilního soudu nastává uplynutím lhůty k plnění, resp. nabytím právní moci rozhodnutí. Jiné tituly jsou zmíněny v § 274 OSŘ, jde např. o notářský zápis se svolením vykonatelnosti.

5.4.2 Výhrada práva

Podle § 593 o. z věřitel může za předpokladu, že jeho pohledávka za dlužníkem není dosud vykonatelná, provést tzv. výhradu práva dovolat se neúčinnosti právního jednání dlužníka prostřednictvím notáře, exekutora či soudu. Ti to pak oznámí tomu, vůči komu se neúčinnosti právního jednání může věřitel dovolat a vůči komu bude podávat odpůrčí žalobu, stane-li se jeho pohledávka za dlužníkem vykonatelnou. Jestliže věřitel provede výhradu, tak mu neběží lhůta pro podání odpůrčí žaloby, prostřednictvím níž by se dovolal relativní neúčinnosti právního jednání dlužníka do té doby, než se stane pohledávka věřitele vykonatelnou. Věřitel tedy nemůže lhůtu k dovolání se neúčinnosti právního jednání zmeškat jen z toho důvodu, že probíhá jiné řízení, jehož předmětem je dlužníkem zkracovaná pohledávka. S ohledem na možnost věřitele učinit tuto výhradu se po účinnosti občanského zákoníku již neuplatní judikaturní závěr dle nějž není-li v době rozhodování soudu o odpůrčí žalobě pohledávka žalobce za dlužníkem ještě vykonatelná a domáhá-li se žalobce této pohledávky v jiném řízení, které dosud pravomocně skončeno, je zpravidla dán důvod k přerušení řízení o odpůrčí žalobě.¹⁸⁴

5.5 Odpůrčí žaloba

Občanský zákoník v § 589 odst. 2 stanoví, že neúčinnost právního jednání se zakládá rozhodnutím soudu o žalobě věřitele (odpůrčí žaloba). *Dle soudní judikatury platí, že: „Odpůrčí žaloba je právním prostředkem sloužícím k uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele v řízení o výkon rozhodnutí (v exekučním řízení), a to postižením věcí nebo jiných majetkových hodnot, které odporovaným právním jednáním ušly z dlužníkovu majetku a ze kterých by se věřitel mohl uspokojit, kdyby k tomuto právnímu jednání nedošlo, popřípadě vymožením odpovídající náhrady nebo náhrady škody. K takové žalobě je pak věcně legitimován věřitel, jehož pohledávka za dlužníkem je vykonatelná, jestliže právní jednání dlužníka zkracuje její uspokojení.“*¹⁸⁵

¹⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016

¹⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2017 sp. zn. 21 Cdo 1079/2017

Dále pak NS judikoval, že smyslem žaloby dle § 589 o. z. je, z pohledu žalujícího věřitele, dosáhnout takového rozhodnutí, jímž by soud určil, že je vůči němu dlužníkově právní jednání neúčinné. Rozhodnutí, kterým soud odpůří žalobě vyhověl, pak představuje podklad pro to, že se věřitel může na základě exekučního titulu vydaného proti dlužníku, domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením i toho, co právně neúčinným jednáním ušlo z dlužníkově majetku, ne však vůči dlužníku, ale proti osobě v jejíž prospěch takové právní jednání bylo učiněno.¹⁸⁶

Odpůří žaloba je prostředkem ochrany subjektivního práva a může mít tedy podobu žaloby určovací, kdy se věřitel domáhá proti odpůrci určení relativní neúčinnosti nebo může mít podobu žaloby na plnění, prostřednictvím které věřitel uplatňuje nárok na odpovídající náhradu.¹⁸⁷

O odpůří žalobě soud rozhoduje zásadně rozsudkem.¹⁸⁸ Tento rozsudek pak následně slouží jako podklad k tomu, že se věřitel může na základě exekučního titulu vydaného proti dlužníku, domáhat nařízení exekuce postižením toho, co odporovaným právním jednáním ušlo z dlužníkově majetku vůči osobě, v jejíž prospěch bylo právní jednání učiněno.¹⁸⁹

5.6 Osoba, vůči které se lze neúčinnosti dovolat

V souvislosti s osobou blízkou a relativní neúčinností právního jednání je nutné zmínit ustanovení § 594 o. z. Z ustanovení § 589 až 592 o. z. vyplývá, kdo je oprávněn odporovat právním jednáním dlužníka (osoba aktivně legitimovaná), zatímco § 594 o. z. upravuje otázku, vůči komu odpor směřuje, kdo je tedy osobou žalovanou odpůří žalobou (osobou pasivně legitimovanou). Pasivně věcně legitimovanou osobou v řízení na základě odpůří žaloby je ten, kdo s dlužníkem právně jednal, případně pak ten, kdo z dlužníkově právního jednání přímo nabyl prospěch. Dále pak dědic nebo ten, který nabyl jmění při přeměně právnické osoby jako její právní nástupce.

Občanský zákoník v § 594 odst. 2 stanoví, že vůči jinému právnímu nástupci se však lze neúčinnosti dovolat jen za předpokladu, že právnímu nástupci musely

¹⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2017 sp. zn. 21 Cdo 3914/2016

¹⁸⁷ DVOŘÁK, B. IN: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1909

¹⁸⁸ PULKRÁBEK, Z. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654. Praha: Leges, 2014, s. 825

¹⁸⁹ JANOŠKOVÁ, A., k § 589 In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 26.

být známy okolnosti, pro které by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání, nebo je právní nástupce nabyt bezúplatně, anebo je právním nástupcem osoba blízká, ledaže jí v době, kdy právo po předchůdci nabytá, nemusely být známy okolnosti, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání.

V případě, že je-li právním nástupcem osoba právnímu předchůdci blízká, tak se tato osoba jako právní nástupce osoby, jež nabytá prospěch od dlužníka, ubrání odpůrcí žalobě za předpokladu, že prokáže, že v období, kdy právo po předchůdci nabytá, neznala, a ani nemusela znát, okolnosti, pro které by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání. Je tedy na osobě blízké, aby prokázala, že v jejím případě neexistovalo nic, z čeho by mohla usoudit, že je zde okolnost, pro kterou by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání.¹⁹⁰

Aby byl odpor úspěšný, tak původní jednání dlužníka a toho, kdo z něj získal prospěch, musí být odporovatelné dle § 589 – 591 o. z. a současně musí být splněn jeden z požadavků uvedených v § 594 odst. 2 písm. a – c, které v podstatě odpovídají § 590 a 591 o. z., přičemž vědomost nebo zaviněná nevědomost se vztahuje ke všem okolnostem, pro které bylo odporovatelné původní právní jednání. Nevyžaduje se zde však úmysl zkrátit věřitele na straně osoby, jež z jednání nabytá prospěch.¹⁹¹

¹⁹⁰ Relativní neúčinnost - III. | Právní prostor. *Právní prostor* | *Informační web nejen pro právníky* [online]. Copyright © 1999 [cit. 24.02.2023]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/relativni-neucinnost-iii>

¹⁹¹ JANOUŠKOVÁ, A. k § 589 IN: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace)*. Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 9.

6 Osoba blízká v dalších ustanoveních

6.1 Postmortální ochrana dle § 82 o. z.

Podle důvodové zprávy k § 82 o. z. náleží právo na ochranu osobnosti tomu, jehož osobnost byla nedovoleným zásahem dotčena. Po smrti dotčeného pak náleží právo na ochranu osobnosti osobám, které jsou v právním postavení osob blízkých.¹⁹² Účelem postmortální ochrany je požadavek zachování úcty a piety k zemřelému. Zásah do piety může eventuálně podle okolností současně zakládat i zásah do práva na soukromí pozůstalých. Nejvyšší soud podle obč. zák. vyvozoval závěr, že přání zůstavitele o způsobu jeho pohřbení nemá žádné právní účinky a jde jen o výzvu morálního charakteru. Nicméně v současné době vzhledem k ustanovení § 114 o. z. by neměl být spor o tom, že nerespektování přání zesnulého nebo pozůstalých osob povolaných k rozhodnutí o podobě pohřbu má za následek porušení postmortální ochrany osobnosti.¹⁹³

V porovnání s obč. zák. došlo po nabytí účinnosti současného občanského zákoníku k výraznému rozšíření okruhu osob, které jsou oprávněny se po smrti člověka domáhat ochrany jeho osobnosti. Dříve bylo toto právo přiznáno pouze manželu nebo partnerovi a jeho dětem, nebylo-li jich, tak jeho rodičům. Oproti tomu o. z. okruh těchto osob rozšířil a toto právo přiznává kterékoliv osobě zemřelému blízké.¹⁹⁴ Obsah práv těchto osob blízkých, tedy osob oprávněných uplatňovat postmortální ochranu osobnosti člověka, bude spíše užší než obsah práv zemřelého, a to z toho důvodu, že jsou vázáni vůlí zemřelého, kterou projevil za svého života.¹⁹⁵

Zastáncem (osobou aktivně legitimovanou) zemřelého tedy může být kterákoliv osoba blízká, a každá z těchto osob se může domáhat ochrany nezávisle na ostatních osobách blízkých, a to i proti jejich vůli. Dle Ryšky by toto rozšíření však nemělo vést k tomu, že budou oprávněni domáhat se ochrany osobnosti zemřelého i osoby, které za osoby blízké považovat nelze, např. přátelé, jelikož nejde o vztah obdobný vztahu rodinnému a nezakládá vztah osob blízkých.¹⁹⁶ Odlišný názor má Ondruš, jenž má za to, že aktivní legitimace by měla být přiznána

¹⁹² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012

¹⁹³ RYŠKA, M. k § 82 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 24

¹⁹⁴ DOLEŽAL, T., IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 538

¹⁹⁵ RYŠKA, M. k § 82 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 27

¹⁹⁶ Tamtéž, marg. č. 26

i osobám, které se zemřelým tvořili dlouhodobé a intenzivní přátelství.¹⁹⁷ Na tomto místě je třeba uvést výše zmíněné rozhodnutí Ústavního soudu¹⁹⁸, v němž bylo konstatováno, že přátelství může být silnější než rodinné vazby a že hluboký přátelský vztah je možné podřadit pod definici pojmu osoby blízké. Nicméně tento náleží se týkal osoby blízké ve vztahu k trestnímu řízení a byť by zde měl být přesah i do dalších právních odvětví, tak je otázkou, jestli se závěr tohoto nálezu bude analogicky aplikovat i v civilním řízení. Je zřejmé, že blízký kamarád pravděpodobně nechce způsobit trestní stíhání svému příteli, proto v tomto ohledu je zcela logické, že by blízcí přátelé mohli a měli být v postavení osob blízkých. Nicméně pokud pak jde o domáhání se ochrany osobnosti zemřelého či např. v případě nároku na odškodnění sekundární oběti, tak se autorka domnívá, že v tomto případě by přátelé v postavení osob blízkých zřejmě být neměli, a to hlavně z toho důvodu, že by pak toto právo mohlo být zneužíváno.

Občanský zákoník také rozšířil okruh aktivně legitimovaných osob k postmortální ochraně i na právnické osoby. Právnická osoba však může být zastáncem jen v případě, že došlo k neoprávněnému zásahu do piety zemřelého v souvislosti s činností zemřelého v právnické osobě. Obdobně jako v případě aktivně legitimovaných fyzických osob není nutné, aby byla dotčena pověst nebo dobré jméno právnické osoby. Na rozdíl od fyzických osob, kdy je postmortální ochrana prakticky závislá na životě osob blízkých, tak aktivní legitimace právnických osob může být v podstatě nekonečná. Podle Ondruše je pak otázkou, do jaké míry musí souviset neoprávněný zásah s činností zemřelého v právnické osobě a domnívá se, že by činnost zemřelého musela být za jeho života významná. Dále je toho názoru, že by se muselo jednat o většinového společníka, dlouhodobý statutární orgán nebo jeho člena, dlouhodobého a významného člena právnické osoby, zaměstnance nebo i dlouhodobě spolupracující fyzickou osobu na základě smluvního vztahu.¹⁹⁹

Samostatné osobnostní právo k uplatnění práva na ochranu osobnosti zemřelého vzniká v okamžiku jeho smrti. Je irelevantní, zdali k neoprávněnému zásahu do osobnosti zemřelého člověka došlo ještě za jeho života nebo po jeho

¹⁹⁷ ONDRÚŠ, Miroslav. Legitimace a nároky z postmortální ochrany. *Právní rozhledy*, 2019, č. 2, s. 46-54

¹⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 09.07.2018 sp. zn. II. ÚS 955/18

¹⁹⁹ ONDRÚŠ, M. Legitimace a nároky z postmortální ochrany. *Právní rozhledy*, 2019, č. 2, s. 46-54

smrti, v obou případech lze uplatňovat po smrti člověka nárok na ochranu osobnosti.²⁰⁰

Postmortální ochrana není časově omezená a v průběhu času se mění osoby oprávněné k jejímu výkonu. Faktický výkon posmrtné ochrany je však případný pouze za předpokladu, že existuje některá z osob oprávněných o. z. (osoba blízká). Pokud tomu tak není, tak oprávnění k jejímu vymáhání se stává nevymahatelným.²⁰¹ Podle Ryšky může aktivní legitimace k posmrtné ochraně předka sloužit i těm potomkům, kteří v době jeho smrti vůbec nežili, kdy odkazuje na definici osoby blízké dle § 22 odst. 1 o. z., jako příbuzným v řadě přímé.²⁰²

Postmortální ochrana osobnosti se nepromlčuje ani nezaniká prekluzí. Pokud však bylo do osobnostních práv zemřelého zasaženo už za jeho života a byla mu ve spojitosti s neoprávněným zásahem do jeho osobnosti způsobena škoda, tak v tomto případě přechází právo na náhradu této škody na dědice, toto právo se však již promlčuje jako každé jiné právo majetkové povahy.²⁰³

Spory pak vyvolává otázka, jestli osoby oprávněné k postmortální ochraně mohou rovnou uplatnit právo na peněžitou satisfakci. Část autorů se přiklání k názoru, že toto právo je spojené výlučně se zemřelým člověkem a tedy, že jeho smrtí zaniká. Další část autorů pak toto právo přiznává i osobám oprávněným k postmortální ochraně.²⁰⁴

Institut postmortální ochrany osobnosti se nevztahuje na porušení práva na život, jelikož oběť neoprávněného zásahu, tedy oběť primární, jako nositel práva spolu s tímto právem smrtí zaniká. Pozůstalí mohou z titulu ochrany soukromého a rodinného života uplatnit jen speciální nárok na náhradu újmy osob blízkých dle § 2959 o. z., nároky na nekryté náklady pohřbu dle § 2961 o. z. a výživu pozůstalých podle § 2966 o. z.²⁰⁵

²⁰⁰ DOLEŽAL, T., IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 538

²⁰¹ TŮMA, P. IN: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 345

²⁰² RYŠKA, M. k § 82 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 26

²⁰³ DOLEŽAL, T., IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 539

²⁰⁴ Tamtéž. s. 538

²⁰⁵ RYŠKA, M. k § 82 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 31

6.2 Zástupné rozhodování dle § 98 o. z.

V občanském zákoníku je vymezena zvláštní úprava zákonného zastoupení člověka, který není schopen udělit souhlas se zásahem do vlastní integrity. Poskytnutí informovaného souhlasu se zásahem do integrity představuje právní jednání, které předpokládá svéprávnost dotčeného člověka. Člověk ale může být omezen ve své svéprávnosti, ať už z důvodu věku nebo na základě rozhodnutí soudu. Svěprávnost zletilého může soud omezit za předpokladu, že se u něj vyskytuje duševní porucha, která není jen přechodná a znemožňuje člověku právně jednat. Člověk s omezenou svéprávností je tak způsobilý pouze k určitým právním jednáním.²⁰⁶

Dle důvodové zprávy k o. z. však nelze právní otázky související se zásahy do integrity živého člověka spojovat pouze s případy profesionální lékařské péče. Tato problematika zasahuje i další činnosti vykonávané profesionálně i laicky a může se jednat např. o kosmetické zákroky, včetně tetování či piercingu nebo výkon léčitelské praxe a laicky prováděné zdravotní zákroky.²⁰⁷

Ačkoliv zákonné pravidlo uvedené v o. z. není omezeno pouze na zdravotnické zákroky, tak primárně se bude jednat právě o ně. Pokud jde o poskytnutí profesionální lékařské péče, tak je však zřejmě třeba nejdříve aplikovat speciální úpravu obsaženou v zákoně č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen „zákon o zdravotních službách“).²⁰⁸ Dle této úpravy platí, že pokud pacient vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nemůže udělit souhlas s poskytováním zdravotních služeb, a nejde-li o zdravotní služby, které je možné poskytnout i bez tohoto souhlasu, tak se vyžaduje souhlas osoby, kterou určil pacient dle § 33 zákona o zdravotních službách. Není-li takové osoby nebo není-li dosažitelná, je třeba souhlasu manžela nebo registrovaného partnera, není-li takové osoby nebo není-li dosažitelná, vyžaduje se souhlas jiné svéprávné osoby blízké, pokud je známa.

Holčapek a Šustek se v komentářové literatuře vyslovili, že: „Považují z legislativního hlediska za krajně nešťastné, že zásady obou norem nejsou shodné, neboť k rozdílnosti nejsou dány věcné důvody. Předností úpravy zákona o zdravotních službách je jednak zřetelná možnost pacienta určit jednotlivou osobu,

²⁰⁶ KOKEŠ, M. k § 98 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1.

²⁰⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012

²⁰⁸ HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P. k § 98 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

jež za něho může rozhodnout (lze předpokládat, že zvolí takovou osobu, které bude důvěřovat a která bude respektovat jeho přání a zájmy), jednak i jasnější vymezení pořadí, v jakém jsou jednotliví potenciální zástupci k rozhodování povolávání. Nedostatkem obou úprav však je příliš obsáhlá množina takto určených osob.²⁰⁹

6.2.1 Osoby oprávněné k udělení souhlasu

Občanský zákoník v § 98 odst. 1 stanoví, které osoby mohou udělit souhlas se zákrokem, nebo ho případně také odepřít. Institut zástupného souhlasu se uplatní za předpokladu, že jsou kumulativně splněny dvě podmínky. První podmínkou je, že člověk nemůže udělit souhlas pro neschopnost projevit vůli, byť jen přechodnou a druhou podmínkou je, že nemá zákonného zástupce. Pokud by tato osoba měla zákonného zástupce, tak rozhodnutí činí on a toto ustanovení se nepoužije.²¹⁰

Rozhodování osob dle § 98 o. z. je nezbytné považovat za specifický případ zastoupení dotčené osoby. I přesto že se jedná o zastoupení, které vzniká přímo na základě zákona, tak vyjmenované osoby nejsou typickými zákonnými zástupci v tom smyslu, jak je všeobecně společností chápáno. Občanský zákoník v § 98 odst. 1 výslovně uvádí jako podmínku uplatnění tohoto ustanovení, že dotčený člověk nemá zákonného zástupce a současně tím dává najevo, že osoby v něm uvedené nepovažuje za zákonné zástupce.²¹¹

Jedná-li se o zákonné zástupce, tak se Kokeš přiklání k názoru, že pro stanovení okruhu zákonných zástupců pro udělení informovaného souhlasu platí úprava v § 93 odst. 2 o. z., tedy nejen rodiče nezletilého, ale taktéž i osoby s obdobným postavením jako rodiče, a sice pro osvojitele (§ 832 o. z.), poručníka (§ 928 o. z.), opatrovníka nezletilého (§ 943 o. z.), pečující osobu (§ 953 o. z.) nebo pěstouna (§ 966).²¹²

Za předpokladu, že tedy nastanou podmínky stanovené pro uplatnění ustanovení § 98 o. z., tak osoby, jež jsou oprávněné udělit zástupný souhlas, jsou rozčleněny do několika skupin v závislosti na vztahu k dotčené osobě a rovněž přítomnosti, resp. místní dostupnosti těchto osob. V rámci tohoto členění platí, že osoby zařazené do každé další skupiny mohou udělit souhlas až poté, není-li

²⁰⁹ HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P. k § 98 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer*

²¹⁰ DOLEŽAL, T. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117* Praha: Leges, 2013. s. 593

²¹¹ HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P. k § 98 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer*

²¹² KOKEŠ, M., k § 98 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace).* Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 3.

osob zařazených do skupiny předchozí.²¹³ Jejich pořadí je tak závazné v tom smyslu, že pokud není dané osoby, tak podpůrně nastupuje osoba další. Dle Kokeše zákon „Výrazem „není-li“ zakazuje interpretaci zástupného souhlasu ve smyslu „hledá se osoba, která souhlas udělí“, tj odmítnutí souhlasu přítomnou, resp. existující osobou zapovídá hledání další osoby, nicméně s opačným stanoviskem.“²¹⁴

První skupinu oprávněných osob tvoří přítomný manžel, rodiče, nebo jiné osoby blízké, a to za podmínky, že jsou tyto osoby přítomny situaci, kdy je nutné souhlas se zákrokem poskytnout. Ze znění tohoto ustanovení nevyplývá, jestli je stanovena závazná posloupnost v rámci těchto osob a lze tedy vydedukovat, že souhlas může udělit každá z těchto osob, je-li přítomna. Jestliže žádná z těchto osob nebude přítomna situaci, kdy je nutné souhlas se zákrokem udělit, tak zákon stanoví další skupiny osoby, které jsou oprávněny souhlas udělit.²¹⁵ Pokud nebude k dispozici žádná z uvedených osob a nehrozí-li zjevně nebezpečí z prodlení, tak může souhlas udělit manžel, jenž tvoří druhou skupinu osob. Za předpokladu, že daná osoba nemá manžela, tak může souhlas se zákrokem vyslovit třetí skupina osob, kterou tvoří rodiče nebo dostupná osoba blízká. V případě, že nelze získat souhlas se zákrokem ani tímto způsobem, tak nastupuje čtvrtá skupina osob, do které náleží přítomná osoba, jež o člověka osvědčí mimořádný zájem. To však je nutné posoudit vzhledem ke konkrétním okolnostem. Zřejmě se ani nemusí nutně jednat o člověka, ale může jít i osobu právnickou.²¹⁶

Autorka práce pak souhlasí s tvrzením, že z hlediska praxe je problematický fakt, že zákon neřeší případné názorové neshody mezi vyjmenovanými osobami. Podle Holčapka a Šustka je otázkou, jestli je možné integritu oprávněně narušit, pokud např. přítomný manžel vysloví se zásahem souhlas, ale zároveň přítomní rodiče dotčené osoby vyjádří nesouhlas. Dále jsou tito autoři toho názoru, že ustanovení § 98 o. z. jako by rovnou předpokládalo, že bude vždy udělen souhlas a jen je nutné najít toho, kdo zásah do integrity odsouhlasí.²¹⁷

²¹³ DOLEŽAL, T. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 593

²¹⁴ KOKES, M. k § 98 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 5-6

²¹⁵ DOLEŽAL, T. IN: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 593

²¹⁶ TŮMA, P. § 98 IN: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 396, marg. č. 9-10.

²¹⁷ HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P. k § 98 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

Občanský zákoník na rozdíl od výše zmíněného zákona o zdravotnických službách nestanoví případné určení vhodné osoby dotčenou osobou. A jako sporné se jeví, jestli k tomu lze využít institutu předběžného prohlášení dle § 38 o. z. nebo smluvního zastoupení dle § 441 o. z. Dle Holčapka a Šustka „*Právní úprava souhlasu se zásahem do integrity podle § 93 a násl. totiž ani s osobou určenou předběžným prohlášením, ani se zmocněncem nijak nepracuje, ačkoli by bylo logické, pokud by zákonodárce takový záměr měl, aby je v komentovaném ustanovení alespoň zmínil.*“²¹⁸ Na základě tohoto tvrzení si však autorka pokládá otázku, jestli osoba, která není schopna sama projevit vůli, by byla schopna rozhodnout o tom, kdo může osobou poskytující zástupný souhlas být. V některých případech určitě ano, nicméně tomu tak zřejmě nemusí být vždy. Je možné, že např. v případě, kdy je osoba dlouhodobě omezena ve svéprávnosti, ať už z jakéhokoliv důvodu, tak nemusí rozpoznat, jestli jí zvolený člověk má ty nejlepší úmysly.

6.2.2 Dříve vyslovená přání

V § 98 odst. 2 o. z. je stanoveno, že při zákroku i při udělení souhlasu se vezme zřetel na dříve vyslovená známá přání člověka, do jehož integrity má být zasaženo. V případě dříve vyslovených známých přání je, se vychází z toho, že osoba, která není schopná udělit souhlas z důvodů uvedených v § 98 odst. 1 o. z., měla možnost už dříve vyjádřit své stanovisko k dané situaci. V tomto případě by se tedy taková přání měla zohlednit. Občanský zákoník však výslovně nevymezuje, že je zde povinnost postupovat na základě tohoto přání, nicméně stanoví, že na tato přání má být brán zřetel. Předem vyslovená přání by se tedy měla, pokud možno, respektovat, nicméně to však neznamená, že musí být splněna za všech okolností, protože mohou existovat důvody, aby tato přání respektována nebyla. Aby mohl být na dříve vyslovená přání brán zřetel, tak platí, že musí být toto přání známo.²¹⁹

6.3 Osoba dítěti společensky blízká dle § 927 o. z.

Již v přechozích kapitolách byl uvedený pojem osoby dítěti společensky blízké dle § 927 o. z., ve kterém je stanoveno, že právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky

²¹⁸ HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P. k § 98 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654).* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

²¹⁹ DOLEŽAL, T. IN: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář.* Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. s. 593

blízké, pokud k nim má dítě citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.

Občanský zákoník výslovně vymezuje, že právo na styk s dítětem mají i osoby, jež navázaly s dítětem sociální vztah bez ohledu na to, jestli mezi nimi je nebo není příbuzenský vztah.²²⁰ Pojmem osoby společensky blízké se tedy rozumí osoby, které stojí mimo příbuzenský poměr k dítěti, může tak jít např. o přátele, známé nebo často také o bývalé partnery rodiče dítěte. Tyto osoby však musí splňovat dvě kumulativní podmínky, tedy že dítě k nim má citový vztah, který není pouze přechodného charakteru a že nedostatek osobního styku by pro dítě znamenal újmu. Soud v důkazním řízení tak musí zkoumat, nejen jestli má dítě k určité osobě citový vztah, ale také jestli by dítěti absencí styku s takovou osobou vznikla újma. Dle komentářové literatury se často bude jednat o velmi komplikované důkazní řízení s citelným přesahem do citlivé lidské sféry a alternativní vymezení by bylo zřejmě dostačující. Co se pak týká zjištění citové vazby, tak důkazní řízení bude striktně směřovat ke zjištění citové vazby dítěte k takové osobě, ne naopak.²²¹ Dle Westphalové si lze představit situaci, kdy újma dítěti vznikne už tím, že má zájem se s blízkou osobou stýkat, ale je mu v tom bráněno nebo také tehdy, pokud ho osoba pozitivně ovlivňuje např. vztahem k hudbě či ke sportu.²²² Při rozhodování o úpravě styku nezletilého dítěte lze stanovit styk přímý neboli osobní (např. návštěva) a styk nepřímý ve formě písemné či např. prostřednictvím sociálních sítí, nebo skypu.²²³

6.4 Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 o. z.

Podle § 2959 o. z. při usmrcení nebo zvlášť závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

²²⁰ WESTPHALOVÁ L., IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 1173

²²¹ ENOCHOVÁ, D., § 927 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 2.

²²² WESTPHALOVÁ L., IN: HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014 s. 1175

²²³ ENOCHOVÁ, D., § 927 IN: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 2.

Sociální vazby, které vznikají či již existují mezi osobami blízkými mohou být velice silné a pevné. Zásah do fyzické integrity blízké osoby či dokonce jeho ztráta může osobám jemu blízkých způsobit mnohem intenzivnější trauma, než když člověk sám utrpí fyzickou újmu na zdraví. Za takovou duševní újmu náleží blízkým osobám satisfakce v penězích. V případě těchto osob se mluví o tzv. sekundárních obětech a reflexní újmě.²²⁴

Aktivně legitimovány jsou všechny osoby blízké a není relevantní, jestli samy byly svědky újmy oběti a její neštěstí prožívaly bezprostředně, či se jejich duševní útrapy rozvinuly až poté, co se dozvěděly o újmě blízkého člověka. Není zde ani rozhodné, zda jde o explicitně vymezené osoby blízké nebo jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném. Všechny osoby blízké, jež se domáhají odčinění újmy dle § 2959 tak mají stejnou procesní pozici. Podmínkou je, že duševní útrapy vznikly v souvislosti s úmrtím nebo zvláště závažným ublížením na zdraví osoby blízké. Jestli jde o zvláště závažné ublížení na zdraví, se musí posoudit dle následků na straně oběti, kdy může jít např. o zmrzačení.²²⁵

6.4.1 Usmrcení osoby blízké

Člověk může být usmrcen jednáním, které dle zákona není trestné (čl. 6. odst. 4 Listiny). Půjde zde o okolnosti vylučující protiprávnost, tedy zejména o krajní nouzi (§ 28 TrZ), nutnou obranu (§ 29 TrZ) a oprávněné použití zbraně (§ 32 TrZ). Dále může dojít k usmrcení člověka neoprávněně, tedy porušením práva na život. Pozůstalí můžou z titulu ochrany soukromého a rodinného života uplatnit pouze speciální nárok na náhradu nemajetkové újmy osob blízkých dle již zmíněného § 2959 o. z., případně také nároky na nekryté náklady pohřbu dle § 2961 o. z. či nárok na výživu pozůstalých podle § 2966 o. z.²²⁶

Újma zde spočívá ve ztrátě osoby blízké, která byla usmrcena, což pro pozůstalého zpravidla bývá velmi traumatizující. Nárok na odčinění traumatu zde má vystihovat zejména určitou neočekávanost. Povinnost k náhradě zde vzniká škůdci, který ať už jednáním či opomenutím v rámci některého, zákonem upravených typů odpovědnosti, přivodil pro pozůstalého neočekávanou smrt osoby blízké. Účelem náhrady je odčinění všech negativních stránek prožívání tragické

²²⁴ BEZOUŠKA, P. IN: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1717–1718

²²⁵ Tamtéž s. 1720–1721

²²⁶ RYŠKA, Michal. Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ. Právní rozhledy, 2016, č. 11, s. 381-385

ztráty blízké osoby, čímž může být např. primární šok ze zprávy o úmrtí, nebo následné stavy bolesti a smutku.²²⁷ Je však zřejmé, že finanční satisfakce nikdy nemůže odčinit škůdcem způsobenou ztrátu osoby blízké. Nicméně může pomoci sekundárním obětem v zachování kvality života alespoň z hlediska finanční stránky, když např. dítě přijde o otce, který měl vůči dítěti vyživovací povinnost, nemusí to pro dítě nutně znamenat snížení životní úrovně.

Dle soudní judikatury ustanovení 2959 o. z. stanoví obecné pravidlo, které je poměrně široké, pro odčinění duševní újmy pozůstalých při ztrátě osoby blízké. Jedná se o právo čistě osobního charakteru svou povahou úzce spjaté s osobou pozůstalého, jelikož jeho účelem je přiměřeným způsobem vyvážit, případně zmírnit nemajetkovou újmu, jež vznikla pozůstalému v jeho osobnostní sféře a odčinit zásah do práva na budování a rozvíjení rodinných vztahů.²²⁸

Dále ani není vyloučeno, že se může v určitých, avšak výjimečných, případech zvažovat i náhrada za újmu, která byla způsobena tím, že smrt, ač byla neodvratná, přišla dříve nebo za jiných, více traumatizujících okolností (např. nesprávná diagnóza či nesprávně vedená léčba. V těchto případech se však nebude jednat o nárok dle § 2959 o. z., ale může se vedle toho uplatnit i obecnější pravidlo stanovené ustanovením § 2971 o. z., jež za přísnějších podmínek umožňuje odškodnit sekundárním obětem nemajetkové újmy i jiného charakteru, než je usmrcení nebo závažná újma na zdraví osoby blízké.²²⁹

6.4.2 Zvlášť závažné poškození zdraví osoby blízké

Nejvyšší soud konstatoval, že při definování pojmu „zvlášť závažného ublížení na zdraví“ ve smyslu § 2959 o. z. se musí vycházet především ze závažnosti následků primární oběti. Obvykle půjde o ta nejtěžší zdravotní poškození, obzvlášť pak o kómatické stavy, závažná poškození mozku nebo o ochrnutí výrazného rozsahu, tj. o následky srovnatelné s usmrcením osoby blízké, kdy duševní útrapy sekundárních obětí dosahují určité vyšší intenzity.²³⁰

Nejvyšší soud dále ve svém rozhodnutí připustil, že v některých extrémně závažných poškození zdraví (např. při vegetativním stavu primárního poškozeného) je možné, že utrpení blízkých osob může dosahovat i vyšší intenzity

²²⁷ VOJTEK, P., k § 2959 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek VI, (§ 2521-3081)*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

²²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018 sp. zn. 25 Cdo 293/2018

²²⁹ VOJTEK P., k § 2959 IN: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek VI, (§ 2521-3081)*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer

²³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021 sp. zn. 25 Cdo 2515/2021

než v případě usmrcení, náhrada nemajetkové újmy osobám blízkým tak může být vyšší.²³¹ Nejvyšší soud rovněž odkazuje na principy evropského deliktního práva (PETL), konkrétně na článek 10:301, který pojednává o nároku osob, které mají blízký vztah k poškozenému, který utrpěl velice vážnou nesmrtelnou újmu. Dle Nejvyššího soudu pak lze z dikce tohoto článku učinit závěr, že nesmrtelná újma musí být svojí závažností srovnatelná s usmrcením blízké osoby. Vedle případů s nejvíce závažnými následky se může jednat i o případy velmi těžkých zranění, která primární oběť po delší časový úsek budou ohrožovat na životě, což může mít značný dopad do osobnostní sféry blízkých osob, a jejich duševní útrapy budou tak intenzivní, že musí být odškodněny, přestože následky zranění nebudou nejtěžší.²³²

6.4.3 Určení výše náhrady

Jde-li o určení výše náhrady za duševní útrapy související s poškozením zdraví osoby blízké, tak je potřeba přihlédnout k okolnostem, jak na straně osoby oprávněné, tak na straně škůdce. V případě osoby oprávněné je důležitá především intenzita jeho vztahu s poškozeným, věk poškozeného i oprávněného, případná existenční závislost na poškozeném a eventuální jiná satisfakce, jež zpravidla sama o sobě nebývá dostačující, avšak její poskytnutí může mít vliv na snížení peněžitého zadostiučinění. Dále lze dle Nejvyššího soudu zohlednit také, zdali byl oprávněný očitým svědkem škodní události, jestli byl s jejími následky přímo konfrontován nebo jakým způsobem se o této události dozvěděl. Z hlediska osoby škůdce se pak kritéria odvozují zejména z jeho postoje ke škodní události, dopad události do jeho duševní sféry, forma a míra zavinění a v omezeném rozsahu i jeho majetkové poměry, ty jsou však podstatné jen z toho hlediska, aby pro něj výše náhrady nepředstavovala likvidační důsledek.²³³

V souvislosti s aplikací kritérií, která vychází z judikatury Nejvyššího soudu, dle kterých se vypočítává odčinění duševní újmy se Ústavní soud ČR vyslovil následovně: „*Ústavně konformní výklad § 2959 o. z., upravujícího odčinění duševních útrap při usmrcení osoby blízké, vyžaduje, aby obecné soudy aplikovaly kritéria pro výpočet odčinění imateriální újmy vymezená judikaturou Nejvyššího soudu jen jako vodítka, které je však nezavazuje povinnosti zvažovat a náležitě*

²³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2021 sp. zn. 25 Cdo 3468/2019

²³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2019, sp. zn. 25 Cdo 4210/2018

²³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021 sp. zn. 25 Cdo 2515/2021

vyložit, zda konkrétní případ neodůvodňuje odchylku od takového výkladového základu (nahoru, či dolů); jinak se dopustí porušení čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 10 odst. 2 Listiny.²³⁴ K této věci Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí vyřknul, že: „Má-li mít orientační určení výše náhrad způsobilost sjednotit soudní praxi a dosáhnout účelu sledovaného v § 13 o. z. (tj. v obdobných případech rozhodnout obdobně), měla by základní částka být modifikována s ohledem na specifické okolnosti na straně škůdce či poškozeného zpravidla již jen v řádu desítek procent, nikoli vícenásobků,²³⁵ Jde-li pak o náhradu nemajetkové újmy za duševní útrapy spojené s usmrcením sourozence, tak Nejvyšší soud ustanovil, že v případě hlubších vztahů mezi pozůstalým a zemřelým lze dosáhnout základu pro nejbližší osoby blízké.²³⁶ S tímto závěrem nelze než nesouhlasit, jelikož mezi sourozenci rozhodně mohou být lepší a intenzivnější vztahy než např. mezi potomkem a jeho rodičem.

Stejně jako v případě újmy způsobené úmrtím osoby blízké, ani u zvlášť závažného poškození zdraví primární oběti není důvodem pro odepření nebo snížení náhrady nemajetkové újmy osoby blízké okolnost, že škůdcem byla další osoba blízká primární oběti. Nejvyšší soud ve svém rozsudku uvádí, že: „Osobou blízkou, které vzniká nárok na náhradu nemajetkové újmy za ztrátu osoby blízké, je např. i zeť, který byl se zemřelou tchyní v kvalitních a intenzivních rodinných vztazích. Jeho nárok na pojistné plnění vůči pojistiteli odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla, není vyloučen tím, že měl obdobně dobré vztahy též s tchánem, který způsobil dopravní nehodu, při níž on i jeho manželka zemřeli.“²³⁷

²³⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 31.03.2020 sp. zn. IV. ÚS 2578/19

²³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018

²³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2019, sp. zn. 25 Cdo 3463/2018

²³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021 sp. zn. 25 Cdo 2515/2021

Závěr

Účelem této diplomové práce bylo hlouběji prozkoumat problematiku právní úpravy osoby blízké v občanském zákoníku a současně také učinit právní rozbor této úpravy. V jednotlivých kapitolách bylo snahou probrat instituty, které jsou z hlediska osoby blízké významné.

V rámci první kapitoly bylo cílem učinit analýzu pojmu osoby blízké zejména z hlediska historie. Jednalo se především o znázornění znění ustanovení týkajících se osoby blízké v občanských zákonících, které předcházely tomu současnému. Druhá část kapitoly se pak zabývala pojmem osoby blízké z hlediska § 22 občanského zákoníku, což mělo za úkol učinit úvod k lepšímu porozumění pojmu osoby blízké v následujících kapitolách.

Záměrem druhé kapitoly bylo vymezit a popsat osoby blízké bez dalšího. V této části práce byla pozornost věnována nejen těmto osobám, ale i institutům, které s nimi souvisejí. Vzhledem k tomu, že osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec, manžel nebo partner, tak zde bylo snahou alespoň krátce definovat institut příbuzenství, osvojení, rodičovství, manželství či registrovaného partnerství.

Cílem první části třetí kapitoly bylo definovat skupinu osob blízkých, kterou představují osoby v poměru rodinném či obdobném a bylo zjištěno, že rozhodným okamžikem pro posouzení skutečnosti, zdali jsou tyto osoby osobami blízkými, je doba právního jednání a že důkazní břemeno ohledně prokázání kvality vztahu nese ta osoba, jež ze svého postavení osoby blízké vyvozuje příznivé právní důsledky. Druhá část této kapitoly se zabývala osobami blízkými, které jsou v postavení osob blízkých na základě vyvratitelné domněnky, kdy se má za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí. Pokud jde o osoby sešvagřené, tak bylo shledáno, že je možné přesně stanovit okamžik, kdy se staly osobami blízkými, byť jen na základě vyvratitelné domněnky. V případě osob trvale spolu žijících je však obtížné tento okamžik přesně určit.

Ve čtvrté kapitole byl vymezen cíl zjistit, v jakých případech může být právnická osoba v postavení osoby blízké. Bylo pojednáno o ustanovení § 22 odst. 2 o. z., které založilo použitelnost pravidla o osobách blízkých i pro obdobná jednání právnických osob. Rovněž zde byly zmíněny judikaturní závěry Nejvyššího soudu České republiky, které jsou pro posouzení osoby právnické jako

osoby blízké velmi významné. Dále byla zanalyzována zvláštní právní úprava odporovatelnosti podle insolvenčního zákona, která je speciální vůči právní úpravě odporovatelnosti, resp. relativní neúčinnosti dle o. z. a použije se v případě, že dojde k insolvenčnímu řízení. V rámci této analýzy bylo následně shledáno, že zvláštní úprava je nutná a komplexní.

Účelem páté kapitoly bylo alespoň nastínit problematiku institutu relativní neúčinnosti z pohledu občanského zákoníku, což bylo důležité zejména pro pochopení dané právní oblasti. Kromě skutkové podstaty obsažené v § 590 odst. 1 písm. c) o. z., která se týká osob blízkých, a z hlediska tématu této diplomové práce je nejdůležitější, byly krátce zmíněny i další skutkové podstaty. Cílem bylo rovněž popsat i ostatní právní pojmy, které k institutu relativní neúčinnosti neodmyslitelně patří. Mimo jiné se tato kapitola věnovala změně terminologie, kdy v občanském zákoníku byl nahrazen pojem odporovatelnost pojmem relativní neúčinnost.

Smyslem šesté kapitoly bylo v podstatě poukázat na významnost pravidla obsaženého v § 22 o. z., a současně znázornit, že relativní neúčinnost zdaleka není jediným případem, kdy se toto pravidlo aplikuje. Vzhledem k tomu, že se lze s pojmem osoby blízké setkat v mnoha ustanoveních o. z., tak nebylo možné v rozsahu této diplomové práce popsat všechna ustanovení. Tato část práce se tak stručně věnovala institutu postmortální ochrany podle § 82 o. z., zástupnému rozhodování dle § 98 o. z., osobě dítěti společensky blízké dle § 927 o. z. a dále také odškodnění sekundárních obětí podle § 2959 o. z.

Jak je zmíněno v úvodu této diplomové práce, tak při psaní byly využívány metody studia a analýzy odborné literatury, soudní judikatury, zákonů a důvodové zprávy k občanskému zákoníku. Následně pro účely této práce byla užitá metoda popisná a v některých částech také metoda komparace.

Resumé

The main goal of this thesis was to analyse legal concept of close person from the point of view of civil law. Another goal is to discuss in detail the legal regulation of a close person in the Czech Republic.

Within the first chapter, the goal was to focus on the analysis of the concept of a close person, especially from the point of view of history. The second part of the chapter dealt with the concept of a close person from the point of view of the current Act no. 89/2012 Sb., which had the task of making a smaller introduction for a better understanding of the concept of a close person in the following chapters.

The intention of the second chapter was to define and describe close persons who are close persons regardless of their actual emotional attachment. In this part of the work, attention was also paid to the institutes related to them.

The first part of the third chapter tried to define a category of close persons, represented by persons in a family or similar relationship. The second part of this chapter dealt with close persons who are in the position of close persons based on a rebuttable presumption, when it is considered that close persons are also persons in law or persons who live together permanently.

In the fourth chapter, the aim was to find out when a legal person can be in the position of a close person. The rule contained in § 22 paragraph 2 of the Act no. 89/2012 Sb., was analysed and there were also mentioned jurisprudential conclusions of the Supreme Court of the Czech Republic. Furthermore, the legal regulation of objectionability was analysed from the point of view of the Act no. 182/2006 Sb., and that special regulation was considered as necessary and comprehensive.

The effort in the fifth chapter was to capture the issue of relative ineffectiveness, especially in connection with a close person. This work described the legal regulation of the relative ineffectiveness of legal action from the point of view of the Act no. 89/2012 Sb. Important legal concepts related to this institute were also mentioned.

The aim of the sixth chapter was basically to point out the importance of the rule contained in § 22 of the. The concept of a close person can be found in many places in the Act no. 89/2012 Sb. However, this part of the work was devoted only to the institution of post-mortem protection, representative decision-making, further compensation of secondary victims and to a person socially close.

Zdroje

Seznam odborné literatury

- BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L.: Nový občanský zákoník – nejdůležitější změny. 1. vydání. Olomouc. ANAG: 2013. ISBN 978-80-7263-819-2.
- BUREŠOVÁ, Kateřina. *Rodičovství a partnerství gayů a leseb v českém právu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2020 ISBN 978-80-7330-372-3
- ČERNÁ, S., ŠTENGLOVÁ, I., PELIKÁNOVÁ, I. A kol. *právo obchodních korporací*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015 ISBN 978-80-7478-735-5.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-503-9.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015 ISBN 978-80-7400-552-7.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 978-80-7400-287-8.
- FIALA, J. *Občanský zákoník: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer ISSN 2336-517X.
- KINDL, M., ROZEHNAL, M., a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. ISBN 978-80-7380-742-9.
- KOZÁK, J., BROŽ, J., DADAM, A., STRNAD, Z. ZRŮST, L., ŽIŽLAVSKÝ, M. *Insolvenční zákon. Komentář*: 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018 ISBN 978-80-7552-932-9.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-852-8.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 978-80-7400-529-9.
- MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I. § 1-117 Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-73-1.

- MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV § 655-975. Praha: Leges, 2016 ISBN 978-80-7502-004-8.
- MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III § 419-654. Praha: Leges, 2014 ISBN 978-80-7502-003-1
- PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. 978-80-7400-747-7.
- PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář 1. vydání. Praha: C. H. BECK ISBN 978-80-7400-653-1.
- RADOVANOVÁ, S. a kolektiv. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-578-7.
- ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O. a kolektiv: Manželství. Praha: Leges, 2014 ISBN 978-80-7502-046-8.
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer, 2020. ISSN 2336-517X.*
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer, 2023 ISSN 2336-517X.*
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek VI (§ 2521-3081). [Systém ASPI]. Wolters Kluwer, 2023 ISSN 2336-517X.*
- ZUKLÍNOVÁ, M. DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., FIALA, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016 978-80-7478-937-3
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020 ISBN 978-80-7598-656-6.*
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník I, II. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

Články

- FRYŠTÁK, M. § 125 [Osoba blízká]. In: ŠČERBA, F. a kol. Trestní zákoník. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022
- K pojmu společné domácnosti | epravo.cz. *EPRAVO.CZ – Váš průvodce právem - Sbírkou zákonů, judikatura, právo* [online]. Copyright © EPRAVO.CZ [cit. 12.09.2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/k-pojmu-spolecne-domacnosti-100793.html>
- Občanský zákoník. [online]. Dostupné z: <http://projekty.rozhlas.cz/obcanskyzakonik/?okruh=4>
- ONDRŮŠ, Miroslav. Legitimace a nároky z postmortální ochrany. *Právní rozhledy*, 2019, č. 2
- Relativní neúčinnost - I. | Právní prostor. *Právní prostor | Informační web nejen pro právníky* [online]. Copyright © 1999 [cit. 09.10.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/relativni-neucinnost-i>
- Relativní neúčinnost - II. | Právní prostor. *Právní prostor | Informační web nejen pro právníky* [online]. Copyright © 1999 [cit. 17.02.2023]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/relativni-neucinnost-ii>
- Relativní neúčinnost - III. | Právní prostor. *Právní prostor | Informační web nejen pro právníky* [online]. Copyright © 1999 [cit. 24.02.2023]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/relativni-neucinnost-iii>
- RICHTER, Tomáš. Obchodní společnost jako osoba blízká – několik poznámek k judikatuře Nejvyššího soudu. *Právní rozhledy*, 2007
- RYŠKA, Michal. Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ. *Právní rozhledy*, 2016, č. 11
- SPRINZ, P. Odporovatelnost zvýhodňujících právních jednání aneb ex post cesta k poměrnému uspokojení věřitelů. *Obchodněprávní revue*, 2019, č. 11-12.

Právní předpisy

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)
- Zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů
- Zákon č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů
- Usnesení č. 2/1993 Sb., usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Soudní judikatura

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/2006
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15
- Nález Ústavního soud ze dne 09.07.2018 sp. zn. II. ÚS 955/18
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 31.03.2020 sp. zn. IV. ÚS 2578/19
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 8. 2002, sp. zn. 21 Cdo 2192/2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2005 sp. zn. 30 Cdo 955/2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne: 10.10.2012 Sp. zn. 21 Cdo 678/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2013 sp. zn. 21 Cdo 808/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2013 sp. zn. 29 Cdo 1212/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2014, sp. zn. 29 Cdo 3301/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2015 sp. zn. 29 ICdo 80/2014
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2015 sp. zn. 29 ICdo 17/2013
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2015 sp. zn. 21 Cdo 1605/2015

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2017 sp. zn. 21 Cdo 1079/2017
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017 sp. zn. 21 Cdo 4061/2016
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne: 09.10.2018 Sp. zn. 21 Cdo 867/2018
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2018 sp. zn. 29 ICdo 106/2016
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. 21 ICdo 61/2018
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 21 Cdo 4134/2017
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2019, sp. zn. 25 Cdo 3463/2018
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2019, sp. zn. 25 Cdo 4210/2018
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2019 sp. zn. 29 ICdo 120/2017
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2020, sp. zn. 29 ICdo 43/2018
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2021 sp. zn. 25 Cdo 3468/2019
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021 sp. zn. 25 Cdo 2515/2021
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2017 sp. zn. 21 Cdo 3914/2016
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018 sp. zn. 25 Cdo 293/2018
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2394/2018
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 1. 2021 sp. zn. 24 Cdo 2841/2020
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2021 sp. zn. 24 Cdo 1413/2020

Další

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012